

«Τα μυστήρια της Κεφαλλονιάς» κι ο αφορισμός τού Ανδρέα Λασκαράτου

Προϊδέαση

Σκοπός του παρόντος βιβλίου είναι το σιάσιμο μιας σφαλερής ιδέας οπού έως τώρα εβασίλεψε και βασιλεύει ακόμη στην κοινωνία μας.

Η κοινωνία μας νομίζει πως δεν πρέπει να ξεσκεπάζονται τα ελαττώματά της, και θεωρεί ως εγκληματίαν εκείνον οπού το κάμη. Νομίζει εξεναντίας ότι είναι χρέος κάθε καλού πατριώτη να κηρύττη αρετές εις τον τόπον των ελαττωμάτων της.

Τούτο έκαμε ώστε καθένας, φοβούμενος την πρόληψή της, αρνήθηκε να της ανοίξη τα μάτια εις τες αληθινές πηγές των κακών της. Ενώ απ' άλλο μέρος οι κατεργαράιοι, που σε κάθε κοινωνία ποτέ δεν λείπουνε, εκερδοσκοπήσανε να την αποκοιμήσουν, απάνω στον κρημνό της ανοησίας της, για να κλέψουνε την υπόληψή της.

Εγώ δεν ημπορώ, εν συνειδήσει, να ναναρίσω την κοινωνία μας με το ναρκωτικό νανάρισμα των λαοπλάνων· ούτε μήτε να σιωπήσω τα ολέθρια αποτελέσματα μιας τέτοιας σατανικής κερδοσκοπίας. Εγώ εξεναντίας ξεσκεπάζω τα ελαττώματά της με θάρρος και με εξουσίαν με όλην εκείνην την εξουσίαν οπού μου δίνει η Αλήθεια. Ανοίγω το σπίτι, και δείχνω την οικογένειαν, εις όλην της τη βαρβαρικήν ασχημάδα. Διαπλατώνω την εκκλησία, και δείχνω ότι, αποκάτω στον τίτλον Χριστιανική Θρησκεία, δεν υπάρχει παρά ένα άθροισμα από βακχικά και άλλα ειδωλολατρικά έθιμα! Εξετάζω την πολιτική της και η πολιτική της, βγαλμένη μέσσαθε από μίαν τέτοιαν οικογένειαν, από μίαν τέτοια θρησκείαν, δεν εμπορείε παρά

να ήναι ανάλογη με την ψυχική κατάσταση της κοινωνίας.

Ο εγωισμός, τω όντι, είναι η βάση της, η χαμέρπεια το μέσον της, η παράλυση το αποτέλεσμά της!

Έως τώρα οι έξοχοί μας, ενομίσανε πάντα πως το καλύτερο που εμπορούσανε να κάμουμε είναι να κρύψουμε τες πληγές της κοινωνίας μας. Εγώ κατηγορώ τούτην τη μέθοδο· ξεσκεπάζω εξεναντίας τες πληγές μας, και ζητώ ιατρείαν.

Σημείωσες

Τούτες μου τες σκέψεις τες άρχισα χωρίς κανένα σκοπό να τες δημοσιέψω. Έβλεπα τα πράγματα, τα εξέταζα, τα έκρινα, και γράφοντας έπειτα την κρίση μου εξεθύμενε η εντύπωση που μου εκάνανε· με τούτο ευχαριστιόμουνα και δεν είχα καμμίαν ιδέα παρέκει. Όταν εφθάσανε εις το ήμισυ απ' ό,τι είναι τώρα, άρχισα να στοχάζωμαι αν δεν ήθελ' είναι ωφέλιμη η τύπωσή τους.

Η δημοσίευση του ψεύδους και της απάτης, έλεγα με το νου μου, θε ν' ανοίξη τα μάτια σε πολλούς από τους απατημένους, και θε να φέρη μια κάποια στάση στο εμπόριο των απατεώνων. Δεν θέλω να κρύψω και ένα άλλο δίκηο. Επειδή το εμπόριο της απάτης με επείραζε, η επιθυμία της εκδικήσεως εμπύχωνε την ιδέα μου. Το να λαχτίσω εκείνους οπού με υποχρεώνουνε να ζω ανάμεσα σε ανθρωπόμορφα ζώα, μου έκανε τόσην ευχαρίστηση!

Γνωρίζω ότι διάφορες θέλει είναι η κρίσεις οπού θα γενούνε απάνου στο κάμωμά μου. Πολλοί θα κρίνουν πως τα πράγματα οπού περιγράφω είναι μεν αληθινά, αλλ' είναι τέλος πάντων κατάχρησες, η οποίες δεν κάνουνε παρά εξαίρεση εις τη γενική χρηστότητα του λαού. Εις τούτους λέγω να εξετάζουνε με προσοχή την ηθική κατάσταση της κοινωνίας, και θέλει έβγουνε από την απάτη. Εκείνο που σήμερα κάνει εξαίρεση εις την κοινωνία μας είναι η χρηστότητα. Πολλοί άλλοι θα εύρουνε πως η αλήθειες οπού λέω είναι τω όντι τέτοιες· μα πως τα λόγια μου έχουνε ένα χρώμα πικρίας οπού χειροτερεύει τα πράγματα εις βάρος της κοινωνίας. Τέτοιο τω όντι είναι το ύφος μου, μα η πικρία τούτη είναι εκείνη η ίδια που η κοινωνία έβαλε μέσ' στην καρδιά μου. Και, τούτο ομολογημένο, ζημιώνει εμέ, επειδή βάνει εις υποψίαν εναντίον μου, ενώ τα πράγματα που διηγούμαι δεν είναι ούτε όλα, ούτε ίσως τα φρικτότερα.

Άλλοι πάλε θα πούνε πως ομιλώ με λίγο σέβας για κάθε πράγμα, και μάλιστα για τη θρησκεία. Αλλ' αν τα εχθεμένα μου είναι αληθινά, η ελευθεροστομία μου, ο σαρκασμός μου κάποτε, δεν προσβάλλει παρά την πλάνη και την κατάχρηση, εις

όφελος της αληθινής θρησκείας του Χριστού. Ένας μεγάλος σωρός από καπέλα, από σκούφια, και καμιλαύκια, θέλει ανατριχιάσουνε εις τα λόγια μου κηρύσσοντες τα άθεα. Σε τούτους καμμία απόκριση. Τούτοι, μέρος, από δαύτους είναι κατεργαράιοι πλάνοι, και μέρος ζώα. Κάθε προσπάθεια δια να τους καταπείσω ήθελ' είναι ανωφέλετη, και τα λόγια μου ριμένα στο πέλαγο.

Λίγοι θα συμφωνήσουνε μ' εμέ· και, ως κι εκείνοι όχι σε όλα.

Όλοι όμως θέλει συμφωνήσουνε ανάμεσό τους δια να μου πούνε πως τι μ' έγνοιαζε να δημοσιέψω τέτοια πράγματα. Πως είναι κι άλλοι που τα βλέπουνε μα δε μιλούνε. Είναι τούτη η κατηγορία που δεν θέλει λείψει από σχεδόν κανένα στόμα, επειδή σε σχεδόν καμμία ψυχή δεν είναι φιλοκάλια. Τέλος πάντων, είναι κι εκείνοι που θα σταματήσουν την προσοχή τους εις μόνον το αστείον του ύφους μου. Θα ιδούνε στες σκέψεις μου τόσες σάτιρες, και θα πάνε γυρεύοντες το αστείον για να γελάσουνε. Με τούτους έχασα τον κόπο μου· ετούτοι γλύφουν την σάλσα, και το φαί το αφήνουνε.

Το βιβλίο τούτο δεν είναι από εκείνα τα βιβλία που κάνουνε μέτριες εντύπωσης εις την κοινωνία. Οι ενάντιοι μου θέλει είναι φανατικοί, βίαιοι... Οι υπερασπισταί μου (όσοι τολμηθούνε) αντιπαρατάττοντες ίσως το παράτροπον εις το παράτροπον, θα είναι έτοιμοι να μου περάσουνε για καλά καμωμένα ως κι εκείνα εις τα οποία δεν είναι μονοτάρως πεισμένοι. Τούτο είναι λυπηρόν.

Επιθυμούσα οι ενάντιοι μου να κάμουνε ώστε οι προσβολές να συνίστανται σε μιαν ειλικρινή και νουνεχή εξέταση των αρχών μου, και των πραγμάτων οπού αναφέρω βεβαιώνοντάς τους ότι, απ' όλα τα είδη των προσβολών, τούτο μόνον χτυπά κατ' ευθείαν εις τα θεμέλια.

Επιθυμούσα οι συναισθανόμενοι με εμέ να παραδεχθούνε με ευγνωμοσύνη από τους εναντίους μου όλες τες αλήθειες οπού ήθελε αποδείξουνε εναντίον εις τες αρχές μου, και εις τα πράγματα που αναφέρω· επειδή πρώτος εγώ θέλει κάμω έτσι.

Οι Ταρτούφοι θέλει υποφέρουνε το βιβλίο μου, ως οι ναύτες την τρικυμία. Ας μη φοβούνται όμως. Εξαναγύρισα το καράβι τους, μα εκείνοι δεν πνίγονται. Η ώρα τους δεν ήλθε ακόμη...

Αποσπάσματα από τον πρόλογο και τις σημειώσεις τού συγγραφέα

Το βιβλίο τού Κεφαλλονίτη ποιητή και πεζογράφου, Ανδρέα Λασκαράτου (1811-1901) , «Τα μυστήρια της Κεφαλλονιάς», γράφτηκε το 1856. Στο έργο του αυτό, ο Λασκαράτος επικρίνει και σατιρίζει τα κακώς κείμενα τής κεφαλλονίτικης κοινωνίας. Κάνει όμως το «λάθος» να στραφεί κι εναντίον τής Εκκλησίας και τού τοπικού επισκόπου, καυτηριάζοντας τα «θρησκομάγαζα» που τα διευθύνουν άνθρωποι αμόρφωτοι, ανήθικοι και επιτήδαιοι, μετατρέποντας την πίστη των αφελών κι επίσης αμόρφωτων και προληπτικών χριστιανών, σε αντικείμενο εμπορίου και αισχροκέρδειας. Ο Λασκαράτος καλεί τους πιστούς να φυλάγονται από *«τους ψευδόχριστους οπού βρομοσκυλούνε όλη μέρα μέσα στες εκκλησιές, σαν τες κουκουβάγιες μέσ' στα χαλέπεδα, κάνοντες σταυρούς και μετάνοιες...»*. Δεν παραλείπει όμως να σχολιάσει και την υποκρισία των ίδιων των πιστών που τους αποκαλεί χαρακτηριστικά *«χριστιανούς τής κοιλιάς»*. Στρέφει τα βέλη του, εναντίον τής πλάνης τής τυφλής πίστης που έχουν επιβάλλει οι παπάδες με την οποία η Εκκλησία *«με το ένα χέρι βαστάει τες εκκλησιές ανοιχτές, και με το άλλο τον νουν του όχλου κλεισμένονε»*.

Η αντίδραση τού «πανιερώτατου» μητροπολίτη Κεφαλλονιάς, Σπυρίδωνα, εναντίον τού *«πασίγνωστου απονενοημένου»* και *«παντός δακρύου αξιοδακρυτώτερου»* Λασκαράτου, ήταν άμεση κι έτσι εστάλη το κείμενο τού αφορισμού του (παρατίθεται στο τέλος) στις εκκλησιές τής Κεφαλλονιάς προς ανάγνωση στο χριστεπώνυμο πλήρωμα, το οποίο *«πατρικώς άμα και συμβουλευτικώς παραινεί,...την ρηθείσαν βίβλον, μη αυτήν αναγιγνώκειν, αλλά το πυρί παραδούναι»*, φροντίζοντας ταυτόχρονα να προειδοποιήσει, πως όποιος δεν ακολουθήσει αυτές τις «πατρικές συμβουλές» θα έχει την τύχη του Λασκαράτου.

Όταν ο Λασκαράτος πληροφορήθηκε τον αφορισμό του (κατόπιν ακολούθησε και ο αφορισμός του από την Ιερά Σύνοδο), αντέδρασε μάλλον ψύχραιμα: *«Ευχαριστώ τον επίσκοπο για τον αφορισμό, αλλά θα τον παρακαλούσα πολύ να μου αφορίσει και τα παπούτσια των παιδιών μου για να μη λιώσουνε ποτέ και υποβάλλομαι σε έξοδα»*.

Αν και ο Λασκαράτος, σ' αυτό το βιβλίο δηλώνει «άθεος», στην πραγματικότητα, δεν εστιάζει κι ούτε αμφισβητεί το θεολογικό μέρος της χριστιανικής θρησκείας (ή για να τεθεί ορθότερα, δεν ασχολείται καν μ' αυτό). Τον ενοχλούν οι διεφθαρμένοι «επί γης αντιπρόσωποι» τού Θεού κι όχι τόσο, αυτός κάθ' αυτός ο Θεός ή ο «Υιός» του, με τους οποίους φαίνεται να έχει την δική του «επικοινωνία». Παρ' ό,τι, μάλιστα, προηγήθηκε, αργότερα προσπάθησε να βαπτίσει το παιδί του. Συνάντησε όμως την αντίσταση του μητροπολίτη και το

εμπόδιο τού αφορισμού που βρίσκονταν σε ισχύ («αμαρτίαι» γονέων παιδεύουσι τέκνα· ήτοι ο ορισμός τής οικογενειακής ευθύνης).

Όπως και να έχει, ο Λασκαράτος, μετά τον αφορισμό του και το μίσος που είχε εμφυσήσει ο μητροπολίτης στους χριστιανούς τής Κεφαλλονιάς, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το νησί, καθώς γίνονταν συχνά, θύμα ύβρεων και προπηλακισμών. Κατέφυγε στην Ζάκυνθο και στην συνέχεια στο Λονδίνο, αν και είχε πάντα την «επιλογή» να κάψει το βιβλίο του και να επιστρέψει «στας μητρικάς αγκάλας τής Εκκλησίας».

Το 1899, η Εκκλησία «προθυμοποιήθηκε» να ανακαλέσει τον αφορισμό, υπό τον όρο ότι ο Λασκαράτος θα αποκήρυττε το εν λόγω βιβλίο. Η απάντηση τού Λασκαράτου ήταν αποστομωτική: *«Είμαι πρόθυμος να συμφιλιωθώ με τους εχθρούς μου, όταν γίνουμε τίμιοι σαν κι εμέ»*. Τελικώς, με πρωτοβουλία τού νέου επισκόπου Κεφαλλονιάς, Γεράσιμου, η Εκκλησία θα άρει τον αφορισμό, άνευ αιτήσεως τού Λασκαράτου και χωρίς όρους και προϋποθέσεις, στις 17 Ιανουαρίου 1900 -έναν χρόνο πριν τον θάνατό του. Η μόνη διαβεβαίωση την οποία -κατά τον μητροπολίτη Γεράσιμο- είχε δώσει προφορικώς, ο γέρος πια Λασκαράτος, ήταν πως *«θα αποθάνη ως τέκνον γνήσιον τής αγίας τού Χριστού Ορθοδόξου Εκκλησίας»*.

Ακολουθούν τα επίμαχα αποσπάσματα από το βιβλίο τού Ανδρέα Λασκαράτου, που προκάλεσαν την οργή τής Εκκλησίας κι επέφεραν τον αφορισμό του...

Θρησκεία

Να αναθρέψωμε τα παιδιά μας εις τη θρησκεία ή όχι;

Ανατροφή ή εξευγένιση, θα πη καλητέρεψη. Εξευγένιση του ανθρώπου, θα πη καλητέρεψη του ανθρώπου. Ο άνθρωπος έχει δύο ειδών ψυχικές δυνάμεις. Δυνάμεις νοητικές τες οποίες έχει κοινές με τα χτήνη, και δυνάμεις οπού ιδιαιτέρως του απαρθενίζουνε και τότε ξεχωρίζουν από τα χτήνη. Τούτες η ύστερες είναι εκείνες οπού πηγάζουν από τη συνείδηση, και εν ταυτώ τη συστένουνε.

Ήθελε πει κανείς ότι, ο νους ειν' εκείνο το μέρος της ψυχής μας οπού κάνει τον εαυτό μας και ότι, η συνείδηση, ανεξάρτητη και συχνά ενάντια του εαυτού μας, είναι άλλο χωριστό ον, βαλμένο μέσα στη ψυχή μας δια να μας επιστατή από σιμά, να μας κρίνη, και να βαστάη λογαριασμό στες πράξεις μας!... Ο ξένος τούτος, ο

οποίος υπάρχει μέσα μας -τόνε θέλουμε δεν τόνε θέλουμε-, μας είναι βέβαια βαλμένος από ΚΑΠΟΙΟΝΕ που έχει εξουσίαν απάνου μας και του οποίου είναι επίτροπος.

Η ψυχή μας λοιπόν είναι συνβεμένη από δύνάμες ανθρωπινής φύσεως, και δύνάμες μιας άλλης ανώτερης φύσης. Η πρώτες μας συγγενεύουνε με τον κόσμο· η δεύτερες με τη Θεότητα.

Αν δεν έσφαλα στον συλλογισμό μου, αν τα πράγματα είναι έτσι, το αν πρέπει να αναθρέψωμε τα παιδιά μας εις τη θρησκεία, θα πη με άλλα λόγια, αν πρέπει να καλλιεργούμε σ' εδούτα εκείνο το μέρος της ψυχής τους οπού τα ξεχωρίζει από τα χτήνη, οπού τα υψώνει έως εις τον τίτλον άνθρωπος, οπού τα ομοιώνει με τη θεότητα.

Καμμία αμφιβολία λοιπόν ότι πρέπει να αναθρέψωμε τα παιδιά μας εις τη Θρησκεία. Αλλά ποια θρησκεία;
Εκείνη βέβαια που αρέσει καλήτερα τον Θεού.

Αν ο Θεός έζησε υλικώς μεταξύ μας, δεν είχαμε να κάμωμε άλλο παρά να τόνη ρωτήσωμε. Αν έβαλε μέσα στη ψυχή μας μία δύναμη η οποία τον αντιπροσωπεύει κοντά σ' εμάς, δεν έχουμε να κάμωμε άλλο παρά να ρωτήσωμε την αντιπρόσωπόν του. Αν ειλικρινείς και απροκατάληπτοι εσυμβουλευόμεθα τη συνείδησή μας, η συνείδησή μας μάς έλεγεν ότι η θρησκεία την οποίαν ήθελε δεχθεί ο θεός ήθελ' Η ΕΧΤΕΛΕΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

Τον Νόμον του Θεού θέλει τόνη γνωρίσουμε από τα χαρακτηριστικά του, επειδή, διά να ήναι τέτοιος, πρέπει να έχη χαρακτηριστικά της Θεότητος.

Υπάρχει τω όντι μία ηθική τάξη πραγμάτων, ένας Οικομενικός Αιώνιος Κώδικας ο οποίος εμπεριέχει όλες εκείνες τες ηθικές αρετές οπού ολόκληρο το ανθρωπινό γένος ομολόγησε πάντα και θέλει ομολογήσει. Ηθικές, θείες αρχές τες οποίες δεν αθετήσανε ποτέ ούτε εκείνοι που αθετήσανε την ύπαρξη του Θεού του ίδιου! Εκείνες λοιπόν είναι ΤΟ ΘΕΛΗΜΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ· εκείνες πρέπει να παραδεχθούμε διά θρησκεία μας, και σ' εκείνην τη θρησκεία χρεωστούμε ν' αναθρέψωμε τα παιδιά μας.

Μα πως να την κάμωμε τότες με τους παπάδες μας, και με την επίλοιπην κοινωνία! Το να πιάσωμε την θρησκεία του Θεού και ν' αφήσωμε τη θρησκεία της κοινωνίας, ήθελ' είναι το ίδιο σαν ν' αποστατήσωμε από την κοινωνία· σα να

βάλωμε ένα μισοχώρι ανάμεσα εμάς και της κοινωνίας... κι εμείς έχουμε συμφέροντα με την κοινωνία, και χωρίς την κοινωνία δεν μπορούμε να ζήσουμε!...

Σε τούτο, καθένας ας κάμη το λογαριασμό του, και ας πάρη μίαν απόφαση· επειδή, κανείς βέβαια δεν μπορεί στον ίδιον καιρό να δουλεύη δύο τόσο διαφορετικούς Κυρίους.

Εξακολούθηση

Ο Νόμος του Θεού δεν θέλει μπορέσει ποτέ να ήναι η θρησκεία των παπάδωνέ μας. Εμείς θέλουμε έναν κλήρον, και έναν πολυάριθμον κλήρον, μα χάρισμα! Για να πιτύχωμε το χάρισμα εδεχθήκαμε διά παπάδες μας τους ύστερους χαμάληδες, και τους εδώσαμε απολυσιά να ζούνε με το έργον τους!... Τέτοιοι άνθρωποι, σε τέτοια θέση βαλμένοι, φυσικόν ήτανε να κοιτάξουνε να βγάλουνε την περσσότερη δυνατήν ωφέλειαν από τη θρησκεία... Τους εχρειαζότουνε μάλιστα μία θρησκεία όσο το δυνατό καρπερή· όσο το δυνατόν εμπορεύσιμη, εξαργυρώσιμη... Τώρα, η θρησκεία του Θεού δεν έχη τίποτις να πούληση... Και μία θρησκεία που δεν έχη τίποτις να πούληση ήθελ' είναι για δαύτους ένα ξεροπήγαδο, ένα κούφιο καρύδι, ένα τι χωρίς νόημα!

Πραγματικώς, η θρησκεία των παπάδωνέ μας σύγκειται από θρησκευτικές δοξασίες και θρησκευτικά έθιμα, τα οποία δεν υπήρξανε πάντα στον κόσμον, ούτε που τώρα υπάρχουνε σ' όλον τον κόσμον. Η πείρα εξεναντίας μας διδάσκει ότι ο κόσμος άλλαξε εξακολουθινά πάντα θρησκευτικές δοξασίες και έθιμα· και ότι εις ένα και τον αυτόν αιώνα ένας τόπος επεριγέλασε πάντα τα θρησκευτικά έθιμα και τες θρησκευτικές δοξασίες ενός άλλου τόπου. Η θρησκεία λοιπόν των παπάδωνέ μας όντας τόσον μακράν από του να έχη τα χαρακτηριστικά της θεότητος, την οικουμενικότητα και αιωνιότητα, δεν μπορούμε εν συνειδήσει να την παραδεχθούμε ως νόμον Θεού.

Τα θρησκευτικά έθιμα και η θρησκευτικές δοξασίες των παπάδωνέ μας δεν είναι παρά ένα από τα τόσα θρησκευτικά συστήματα που ανάμεσό τους εκατατρεχθήκανε, επεριγελασθήκανε, αναθεματισθήκανε πάντα, που έχουνε ακολούθως μέσα στον κόλπον τους όλα τα ανθρώπινα πάθη, όλες τες ανθρώπινες αδυναμίες... Ανθρώπινα χαρακτηριστικά όλα τούτα όλων των ανθρωπίνων θρησκευτικών συστημάτων, τα οποία από καταβολής κόσμου σηκώνουνται αλληλοδιαδόχως και πέφτουνε. Και είναι ένα τέτοιο ανθρώπινο εφήμερο, φθαρτό οικοδόμημα που ήθελε παραδεχθούμε για ΘΕΛΗΜΑ για ΝΟΜΟ ΘΕΟΥ!

Η θρησκεία που μας πρέπει δεν είναι η θρησκεία που συμφέρει τους παπάδες μας, άλλ' η θρησκεία που πρέπει της Θεότητας. Εις το να αναδεχθούμε τη θρησκεία τού Θεού δεν πρέπει να συσταλθούμε μήτε την κοινωνίαν. Εμείς είμαστε η κοινωνία, και εις εμάς πρέπει η διεύθυνση της θρησκείας. Ας ξαναλάβωμε τη διεύθυνση της θρησκείας εις τα χέρια μας αναθρέφοντες τα παιδιά μας εις την αληθινή θρησκεία του Θεού, όπου τα παιδιά μας μίαν ημέρα θέλει οδηγήσουν τους όχλους. Η θρησκεία τούτη είναι η Αρετή, ο Χριστός την edίδαξε, μα του κάκου.

Τα μέσα της διδάξεως της θρησκείας μας λείπουνε, Τούτο αληθεύει. Βιβλία τω όντι δεν έχουμε. Το Ευαγγέλιον, αν όχι απηγορευμένο, ως εις την Ιταλίαν, είναι τουλάχιστον σπανιώτατο και δυσκολοεύρετο· δεν υπάρχει παρά στες εκκλησίες μόνον και κάθε εκκλησιά δεν έχει παρά ένα μονό αντίτυπο· λίγες εκκλησιές έχουνε δύο. Δεν εκδίδεται παρά εις τέταρτον και μεγάλο τέταρτον, ακολούθως δυσκολόφερτο. Δεν τυπώνεται παρά σε χαρακτήρες παλαιούς, ακολούθως δυσκολοδιάβαστο· και εις το ελληνικό μόνον, ακολούθως δυσκολονόητο. Έξω από το Ευαγγέλιον, όλα ίσως τα άλλα εκκλησιαστικά βιβλία απαρθενίζουνε στη θρησκεία των παπάδων, στη θρησκεία τον όχλον. Θροπάρια και κοντάκια εις τα οποία δεν ημπορεί να εχτιμηθή, και πραγματικώς κιόλας δεν εχτιμάται παρά ο χαβάς με τον οποίον τα ψάλλουνε... Χαλιμαϊκές ανόητες προφητείες απάνου στες οποίες είναι χυμένα τα Συναξάρια μας, Συναξάρια, και Περί Σωτηρίας Αμαρτωλά τα οποία κατά δυστυχίαν είναι γραμμένα στη γλώσσα μας και τα καταλαβαίνουμε όλοι. Γιατί τα ντροπιασμένα τούτα βιβλία να μη γραφθούνε τουλάχιστον σε γλώσσα λογιωτατίστικη!... Λείποντας τα βιβλία, λείπουνε βέβαια και οι δάσκαλοι. Οι παπάδες μας οι ίδιοι δεν ηξέρουνε σε τι συνίσταται η θρησκεία εκείνη την οποία λογάται διευθύνουνε.

Και όμως όλες τούτες η δυσκολίες η οποίες φαίνουονται ανυπέρβατες δεν πρέπει διόλου να εμποδίσουνε την έμπνευση της θρησκείας εις τα παιδιά μας. Η θρησκεία δεν είναι μία επιστήμη δια να έχει άφευκτη χρεία από σχολειά και μαθήματα· η θρησκεία είναι ένα αίσθημα· το αίσθημα των αιωνίων αληθειών μία πηγή αληθειών, των οποίων η πρώτη αρχή είναι στη Συνείδηση. Ο Χριστός ο ίδιος δεν edίδαξε τη θρησκεία του απάνου σε βιβλία, αλλά την έμπνευσε με τον λόγον, και με το παράδειγμα της διαγωγής του. Ημπορούμε κι εμείς να κάμωμε άλλο τόσο. Εις τη συνείδησά μας βρίσκουμε και το βιβλίο και τον Διδάσκαλο. Δεν λείπει, ας είμαστε βέβαιοι, δεν λείπει παρά η θέληση. Δεν λείπει παρά η έγνοια για την ανατροφή των παιδιών μας. Για την οποίαν έλλειψη τα παιδιά μας αξένουνε άθρησκα· και όντις πατήσουνε τους εικοσιέννας, κι εμπούνε στο Σύγκλητο, πουλιό

δεν τους μένει άλλο παρά να παραδεχθούνε τη θρησκεία του όχλου «ως στέκει» και να διαλέξουνε τι καλήτερα τα συμφέρεει να γενούνε, ριζοσπάστες ή καταχθόνιοι. Με μία τέτοια θρησκεία εις το έξωθεν, με μία τέτοια έλλειψη θρησκείας εις το έσωθεν, ημπορούμε πουλιό να θαυμάσωμε αν δεν είναι αγάπη στες οικογένειες; Ομόνοια εις τους συγγενείς; Αληθινή φιλία στους φίλους; Πνεύμα κοινής ωφελείας εις τους πολίτας; Τιμιότητα στους ανθρώπους; Ημπορούμε πουλιό να θαυμάσωμε αν η κοινωνία μας ηθικώς διαλύεται και ξεπέφτει;

Αν το παιδί του αρχόντου δε λαβαίνει μίαν καλήν ανατροφή, το παιδί του ποχείριου λαβαίνει μίαν ακόμη χειρότερη. Ο ποχείριος, εκείνος του κάμπου, μόλις του παιδί του πάη τεσσάρω-πέντε χρονώνε, το παίρνει μαζύ του στον κάμπο, οπού τότε βοηθάει μαζώνοντας χορτάρι για το ζο τους, και ξυλαράκια για κάψιμο. Το παιδάκι τούτου που αρχίζει με μίαν εργασία τόσο αθώα, δεν αργεί να ιδή τον πατέρα του και τη μητέρα του να κλεφτούνε.

Στην αρχή βέβαια δεν εννοεί εκείνο που βλέπει, μα οι γονέοι του το κάνουνε αγάλι-αγάλι να εννοήση όταν του ειπούνε «πήνε μωρέ, πάρε και συ κι έχε την έγνοια σου μη σε ιδή ο αφέντης». Το παιδί τότες αρχίζει να σκέφτεται απάνου στον όρο οπού του βάνουνε, και σκεφτόμενο, ο νους του ανοίγει, και ανοίγει εις την κλεψιά!... Όταν το παιδάκι αξίνη λίγο ακόμη και πάη οχτώ-εννιά χρονώνε, λαβαίνει τότες από τους γονέους του το «ελεύθερο» και μπορεί ακολούθως να τρέχη τους κάμπους συντροφεμένο με άλλα παιδιά της ηλικίας του ή και μεγαλύτερα. Τούτα την Κυριακή μάλιστα και τες άλλες γιορτάδες, τρέχουνε τους κάμπους και καταστρέφουνε ό,τι εύρουνε ξεφυτεύουν τα δεντράκια τα νεοφυτεμένα. Χαλούνε τα κεντριά εις της κεντρομάδες, τσακίνουνε τα γυαλιά σ' εκείνα τα σπίτια που οι πατέριδες τους ανοίγουν τη νύχτα και τα αφήνουνε ανοιχτά· μαζώνουνε τους καρπούς από τα δέντρας, και ξεφλουδίζουν έπειτα το δένδρο με το φαρτσέτι τους· ρίχνουνε πετρίες εις τα κεραμίδια, και πέτρες μεγάλες και βρόμες μέσα στα πηγάδια· τέλος πάντων, όντις τσακώνονται και βρίζονται ανάμεσα τους, τότες ακούει κανείς και τες επίλοιπες εντροπές οπού κάνουνε τη γιορτή στον κάμπο... Αν παραπονεθής εις τους γονέους τους για τες αταξίες τους, εκείνοι, αφού πρώτα λογάται τα κατηγορηθούνε, τελειώνουνε με το να σου πούνε: «Μα παιδιά είναι καλότυχε, δεν το ξέρεις; Έτσι είναι το παιδιαρίστικο». Τω όντι, τέτοια πράμματα στον τόπο μας περνούνε για παιδιαρίστικα, και είναι αφημένα στα παιδιά. Οι άνθρωποι οι ηλικιωμένοι, οι άνδρες, καθώς του ελέγανε η εφημερίδες, εκείνοι, τσακίνουνε σπίτια...καίνε

σπίτια...αρπάζουν αλώνια...κόβουνε κούρβουλα...γδυόνται χωρίς ποκάμισο και τρέχουνε τους κάμπους γυρεύοντες να παρουσιασθούμε έτσι ομπρός σε γυναίκες... Τούτα και άλλα τέτοια είναι για τους άνδρας... Εκείνα τ' άλλα είναι παιδιαρίστικα...

Έτσι αναθρέφεται στην Κεφαλλονιά το παιδί του καμπίσιου ποχείριου, και τέτοιο γένεται όντις μεγαλώση. Ο νους του, μονοτάρως ακαλλιέργητος, βρίσκεται στη φυσική κατάσταση του νούς των αγρίων. Οι γνώρισές του στα πράγματα του κάμπου είναι τόσες,όσε είναι κ' εκείνου που δεν είδε ποτέ του κάμπο. Τα υποστατικά μας είναι όλα χαλασμένα στο κλαδευτήρι. Το κλαδευτήρι, λίγοι ξέρουνε να το μεταχειρίζονται, και όσοι ξέρουν είναι μετρημένοι ένας προς ένας και λέγονται μαστόροι! Κανείς σχεδόν δεν ηξέρει να φτιάση μία λιθιά στο ποσταντικό του, και όντις χρειάζεται μία, πρέπει να πάη χτίστης να ποστιάση τες πέτρες... Κανείς δεν ηξέρει να κεντρώση φυτά ή δέντρα, και όντις χρειάζεται ένα τέτοιο πράμμα, τότες πηένουνε γυρεύοντες, κι έπειτα από πολλές έρευνες και προσπάθειες, φθάνουμε τέλος πάντων να μάθωμε πως εις το δείνα μέρος της Κεφαλλονιάς είναι ένας οπού κεντρώνει!... Το μοναχό πράμμα που ξέρουνε να κάνουν οι γεωργοί μας είναι να σηκώνουν το ξινάρι ψηλά, και να το κατεβάζουνε με δύναμη να κόβουν το χώμα. Από τούτο αρχίζει και σε τούτο τελειώνει η προκοπή τους!...

Θρησκευτικά

«Δεν είναι άθεος εκείνος οπού δεν παραδέχεται τους θεούς, τους οποίους ο όχλος λατρεύει, αλλ' εκείνος οπού τους αποδίδει τες μικροπρέπειες οπού τους αποδίδει και ο όχλος».

Επίκουρος

Μην κατακρίνετε χωρίς να διαβάσετε· και αφού διαβάσετε σκεφθήτε· αλλά μη σκεφθήτε με το πνεύμα σας προκαταλημένο. Η προκατάληψή σας θα βλάβη περισσότερο εσάς παρά εμέ.

Είναι τόσα πράγματα που, πριν τα εξετάσωμε, τα νομίζουμε διαφορετικά απ' ό,τι είναι, και, αφού τα εξετάσωμε, τα βρίσκουμε διαφορετικά απ' ό,τι τα ενομίζαμε. Τούτη είναι μία πείρα καθημερούσια, που έπρεπε να κάνη περιβλεφτικώτερους τους ανθρώπους όταν πρόκειται να εκφράσουνε μία γνώμη, ν' αποφασίσουνε κάτι. Και όμως δεν τολμώ να ελπίσω ότι πριν οι άνθρωποι κατακρίνουνε τες θρησκευτικές σκέψεις μου θέλει κάμουν τον κόπο να τες διαβάσουνε πρώτα!...

Εξεναντίας, γνωρίζω καλά ότι, τα εννιά δέκατα των ανθρώπων θέλει με καταδικάσουνε χωρίς να με ακούσουνε· μόλον οπού ήθελε τους βαρυφανεί πολύ εκεινώννε, αν οι κριτάδες τους τους εκρένανε με τον ίδιον τρόπο.

Διαβάσετε λοιπόν απροκάλυπτα, αν ημπορείτε, τες σκέψες μου, και σκεφθήτε τες σιωπηλά μέσα στη συνείδηση σας. Κανείς δεν σας βιάζει να δώσετε γλήγορα τη γνώμη σας. Την κρίση που θέλει κάμετε σήμερα, αναθεωρήσετέ τηνε πάλε αύριο. Η αναθεώρηση της κρίσης σας ζημιώνει εκείνον οπού θέλει να σας απατήση, και ωφελεί εσάς.

Φυλαχθείτε από εκείνους τους ψευδόχριστους οπού βρομοσκυλούνε όλη μέρα μέσα στες εκκλησιές, σαν τες κουκουβάγιες μέσ' στα χαλέπεδα, κάνοντες σταυρούς και μετάνοιες, και γυρεύοντας μπαίγνια να γελάσουνε. Τούτο, κουκουλομένοι το χειμώννα με το παληοξοφόρι τους, το καλοκαίρι με την ανθρωπαρέσκεια μονή, θέλει έλθουνε να σας ειπούνε πως ο Λασκαράτος είναι άθεος... Τούτοι, κλέφτουνε το χώμα του συμπληαστή τους, επιβουλεύουνται τον γείτονά τους, κερδοσκοπούνε απάνου στον συγγενή τους, τον φίλο τους, το παιδί τους... Όντις παντρεύονται βάνουνε το κορμί τους εις το Ινκάντο... Όντις κράζονται να συμβουλέψουνε δίνουν τη συμβουλή τους κατά που στοχάζονται πως αρέσει καλήτερα...και όντις μιλούνε μ' εσάς, κάνουνε στον ίδιον καιρό δύο κουβέντες, μία μέσα τους, και μια όξον τους, η όξου τους είναι όλη γλυκεία και σύμφωνη με τες επιθυμίες σας, η μέσα τους είναι η ακόλουθη: «Την υπόληψή σου νά 'χω, κι ας σε πάρη ο Διάολος».

Είναι ίσια ίσια τη θρησκεία τους οπού ξεμασκαρώννω, και γι' αυτό είμαι άθεος!...

Αν ο όχλος εγνώριζε πόσο μου στοιχίζει η από χρόνους αποδοκιμασία μου διά τους ψευδόθρησκους, ήθελ' έχω βέβαια τη συμπάθειά του· αλλ' ο όχλος δεν εννοεί, και εγώ δεν προσμένω, ως και τώρα, παρά την εξαγρίωσή του εναντίον μου! Ως κι έτσι όμως, τες ολίγες τούτες αλήθειες οπού μπορώ να του δώσω, του τες δίνω χωρίς να διστάζω, επειδή εις τον όχλο χρεωστέεται γενναιότητα.

Εγώ υποφέρνω την αγανάχτηση του όχλου που ζει σήμερα, δια να ωφελήσω τον όχλο που θα ζήση αύριο. Φυτεύω δένδρο που δεν θα καρπίση στο πρόσωπό μου, το φυτέβω όμως.

«Θα με πούνε ασεβή, θα με φωνάξουνε άθεον επειδή εξεφαύλισα τον τρόπο με τον οποίον αλλοιώνουν, ελαττώνουν και βάνουν εις κίνδυνον την θρησκείαν, κάμνοντές την δούλα τού συμφέροντός τους και της φιλοδοξίας τους».

Είναι ως από πολύ καιρόν, τώρα Πανιερώτατε, που η ψυχή μου θλίβεται και λυπάται δια την πρόοδον της πλάνης στην κοινωνία μας. Και επειδή οι πλάνοι μεταχειρίζονται ως όργανον της αισχροκέρδειάς τους την θρησκείαν, εσατίρισα περισσότερο από μίαν φοράν τες αισχροεργίες τους, στιγματίζοντας κατάχρησες διαφόρων ειδών. Αλλά οι πλάνοι τούτοι, εγγισμένοι εις τα συμφέροντά τους, και μην ημπορόντες να ζητήσουνε μετά παρρησίας ως και διά το σύστημα της πλάνης την ελευθερίαν του εμπορίου, εσυκοφαντήσανε τες σάτιρές μου ως αντίθρησκες, και μ' εκατηγορήσανε ως άθεον. Η συκοφαντία τούτη, Πανιερώτατε, εξαγρίωσε εναντίον μου όλην την ανοησίαν του όχλου την οποίαν αυτοί καλλιεργούν και τρυγούν ησύχως εν καιρώ τω δέοντι.

Εγώ ημπορούσα, Πανιερώτατε, και μπορώ κάθε που θέλω, να κάμω αγάπη με τους πλάνους του τόπου, επειδή φθάνει μόνον να τους υποσχεθώ να μη σατιρίσω πλέον εις το εξής το εμπόριό τους. Συνθήκη που, είμαι βέβαιος, ήθελε τήνε δεχθούνε ως και όντις ήθελε τους γυρέψω να μου βγάνουν το δέκατο ανέξοδο και ακοπίαστο. Τότε χάριν λόγου, η μαρμαρένιες εικόνες να μπορουνε να πληρώνουν ελεύθερα· ο λαός να τρέχη να βλέπη και να πληρώνη το θαύμα κι εγώ να μη μιλώ. Η Παναγία να βγαίνη όξου σε λιτανεία με μία βέστα μεταξωτή μισόφορη κρεμασμένη πίσω στο θρόνο της για να παρακινηόνται η φτωχές νοικοκυράδες να δίνουνε κι εκείνες τη δική τους κι εγώ να μη μιλώ. Οι γαστάλδοι, οι ευλαβετικώτατοι και φιλακόλουθοι, γαστάλδοι, να θρέφονται από τα έσοδα της εκκλησίας, αφήνοντές τη βυθισμένη στα χρέγια κι εγώ να μη μιλώ. Οι πνευματικοί να ξετιμώνουνε τες αμαρτίες του όχλου, να πουσναρώνουνε την τιμήν της αφέσεως κι εγώ να μη μιλώ. Οι ιερείς να πληρώνουνται τη μετάληψη χέρι με χέρι κι εγώ να μη μιλώ. Να μη μιλώ βλέποντας τες εκκλησιές καταντημένες θρησκομάγαζα, τους ιερείς μαγαζιάτορες, και τους συνάδελφους αβεντόρους! Αβεντόροι που διεγείρουνε όλην τη θηριώδη ζηλοτυπία του μαγαζιάτορα ιερέα σε κάθε παραμικρό κίνημα για ν' αλλάξουνε μαγαζί. Κι έπειτ' απ' όλα τούτα και χιλιάδες άλλα παρόμοια, να βλέπω στον φόρο, και να σωπένω, τούτους τους θεοπαίχτιδες να καμώνονται πως ανατριχιάζουνε κάθε που βλέπουνε εκείνους τους οποίους αυτοί ονομάζουν άθεους· και να ξέρω πως οι άθεοι τούτοι, δεν είναι άλλο παρά τίμιοι άνθρωποι, οι οποίοι καταφρονούνε και απέχθονται τη διαγωγή των θεοπαίχτιδώνε.

Εγώ όμως, ούτε τα βρομερά τους ξεδούλια ορέγομαι, ούτε την οργήν του ανόητου όχλου ψηφάω. Προκρίνω εξέναντίας να ομολογώ την αλήθεια με. Όλην εκείνην την τόλμη που η αλήθεια η ίδια μου εμπνέει, και να γένω τοιουτοτρόπως ο ευεργέτης εκείνων των ιδίων ανόητων, οι οποίοι δια τούτο ξαγριόνονται εναντίον μου. Εγώ

δεν καταδέχομαι να προσποιηθώ και να κολακέψω τες πρόληψες του όχλου διά να έμπω στην εύνοιάν του. Εξέναντίς χτυπάω με θάρρος τες πρόληψες, και αδιαφορώ εις την αγανάχτησή του, καθώς αδιαφορώ και στα κλάματα των παιδιών μου όταν τους πλένω το πρόσωπο.

Στέκω, Πανιερώτατε, και παρατηρώ που οι χριστιανοί σήμερα έχουνε στην πουνάρα τους τριώ λογώνε θρησκείες. Μία που τήνε λένε και δεν τήνε κάνουνε. Μία που τήνε κάνουνε και δεν τήνε λένε. Και μία που και τήνε λένε και τήνε κάνουνε.

Η πρώτη είναι η θρησκεία του Χριστού, η δεύτερη του Διαόλου, η τρίτη τση Κοιλιάς.

Οι χριστιανοί, Πανιερώτατε, παραδέχονται του Χριστού τη θρησκεία μόνον επί ψιλώ ονόματι. Ομολογούνε δηλαδή την ηθικήν του Ευαγγελίου ως άγια και καλή· μα στον ίδιον καιρό στοχάζονται ότι η εχτέλεσή της είναι πράμμα ξεχωριστό, το οποίο δεν έχει να κάμη διόλου με τη θρησκεία. Ώστε αν ο Χριστός ερχότουνε μίαν άλλη φορά και έλεγε εις τους χριστιανούς *«Χριστιανοί, εσείς κάθε μέρα μου λέτε. Πιστεύω, Κύριε, και ομολογώ ότι συ ει ο θεός, ο υιός του θεού, ο ελθών εις τον κόσμον αμαρτωλούς σώσαι, ων πρώτος ειμί εγώ. Ιδού λοιπόν σας πιάνω στο λόγο σας. Εγώ είμαι ο θεός σας, ο υιός του θεού σας, και ξανάρχομαι στον κόσμο για να σας σώσω. Μα θέλω να διώξετε από την καρδιά σας την αδικία και να ενδυθήτε τη δικαιοσύνη· να βγάλετε από τ' άντερα σας το μίσος και να αισθανθήτε αγάπη· ν' αφήσετε τη θρησκεία του θεαθήναι και να ήστενε ουσιωδώς τίμιοι και δίκαιοι»*, πώς στοχάζεσαι, ήθελε φανούνε τα λόγια του Χριστού εις τους χριστιανούς; Για με, είμαι βέβαιος, οι χριστιανοί ήθελε αρχίσουνε το μουρμούρισμα. Ήθελ' εύρουνε πως ο Χριστός δεν κάνει φρόνιμα να θέλη τώρα ν' αλλάξη τα πράγματα. Πως ο πατέρας μας, ο παππούς μας, ο προπάππους μας εκάμανε πάντα έτσι· πως ο κόσμος εστάθηκε πάντα έτσι· πως ετούτα είναι νεωτερίσματα που δεν τα σηκώνει ο τόπος μας· και στο ύστερο, αν ο Χριστός ήθελ' επιμένει να τους ελέγχη, ήθελε χάσουν υπομονή, και εξετάζοντες τη φρονιμάδα τους και το συμφέρον τους, ήθελ' εύρουνε πως ο Χριστός είναι άθεος.

Κυρίως, σε δύο περιστάσες οι χριστιανοί κάνουν επίδειξη χριστιανικής θρησκείας, Πρώτον, όταν κανείς του αδικήση και θέλουνε να δείξουνε το τρομερόν της αδικίας που τους εγίνηκε· δεύτερον όταν ετοιμάζονται ν' αδικήσουν κανένανε, και έχουνε χρεία να υποκριθούνε χρηστότητα για ν' απατήσουνε το υποκείμενο που σχεδιάζουνε ν' αδικήσουνε. Τότες το στόμα τους είναι γιομάτο αρετή, γιομάτο

ταπεινοσύνη και αυταπάρνηση!... Ο ουρανός τότες είναι η πατρίδα τους, κι εδώ στην πρόσκαιρη κατοικία τους, οι πονηροί άνθρωποι τους δοκιμάζουν, αλλά ματαίως.

Του Διαόλου τη θρησκεία την εργάζονται σπίτι τους κλεισμένοι στην κάμαρά τους, αν ήναι άρχοντες, ή στη μοναξιά και στο σκοτάδι, αν είναι ποχείριοι. Εκεί συμπηόνται όλα τα μίση· σχεδιάζονται όλες η εγδίκησες· αποφασίζονται όλα τα εγκλήματα· ξετελειώνονται όλες η αδικίες! Έτσι προετοιμασμένος ο χριστιανός κατεβαίνει στο φόρο. Αν είναι Κυριακή των Βαΐων, έχει κ' ένα βάγιο στο στήθι του, κ' εκείνο θα πη πως ελειτρουήθηκε, και πως δεν χρωστάει πουλιό τίποτα του Χριστού. Τώρα πηένει στην άλλη του θρησκεία, σ' εκείνη που τήνε κάνει και δεν τήνε λέει. Πηένει να δανειστή χρήματα, με προμελετημένο σχέδιο να μην τα επιστρέψη... Πηένει εκεί που χρωστάει, όχι για να πλήρωση το δανειστή του, μα για να πασχίση ναν τον απατήση ναν του τα φάη...

Πηένει να επισκεφθή το γείτονα του, όχι πως να αισθάνεται ευχαρίστηση στη συναναστροφή του, μα γιατί τον επιβουλέβεται,.. Αν ήναι μαγαζιάτορας, τα ζύγια του και τα μέτρα του είναι σκάρσα... Αν ήναι άνθρωπος με επιρροήν ή αν πηένη ζητόντας τη, τα λόγια του είναι ψεύτικα, τα φρονήματά του δειλά, η καρδιά του κούφια... Απαντένει εκείνον από τον οποίον επιθυμεί έναν ψεύτικον όρκο, και του ενθυμίζει το χρέος οπού έχει με το σπίτι του, και όσο ημπορεί ακόμη να έλπιση ή να φοβηθή από δαύτονε... Βρίσκει τον ευεργέτη του σε περίσταση που και αυτός χρειάζεται βοήθεια, μα κάνει πως δεν ανανογέται, και μιαν ημέραν θέλει πει πως δεν ήξερε τίποτα... Ξαναμπαίνει στο σπίτι του. Η γυναίκα του δεν είναι για δαύτονε μία γλυκεία συντρόφισσα δοσμένη από τον Θεόν για να μοιράζη με δαύτηνε τες πίκρες και τες ευχαρίστησες της ζωής, αλλ' είναι ένα υποκείμενο που του εβάλθηκε εμπρός του ως ορός αν ήθελε να λάβη το προικιό της, και που του χρωστάει τη δούλεψή της επειδή τήνε θρέφει... Τα παιδιά του δεν είναι για δαύτονε ο καρπός της αγάπης, άλλα, τα θηλυκά του, εκείνα που θα του πάρουνε... Και όλα τούτα με το βάγιο στο στήθι· γιατί η θρησκεία του Χριστού είναι απ' όξουθε, και η θρησκεία του Διαόλου από μέσαθε.

Η κοιλιά για τον χριστιανόνε είναι μια θεότητα της οποίας χρεωστήται μία λατρεία ξεχωριστή. Και, πρέπει να το πούμε εις έπαινόν του, ο χριστιανός εδώ δεν υποκρίνεται άλλα τήνε λατρεύη με αληθοσύνη, και με το ημερολόγιον εις το χέρι. Το ημερολόγιον της κοιλιάς του χριστιανού σύγκειται από σαρακοστάδες μικρές και μεγάλες, τετραδοπαράσκευα, νηστείες, πάσχατα και αρτσιβούρτσια!... Ο χριστιανός πρέπει να τα γνωρίζη όλα τούτα για να ξέρη σε κάθε περίσταση ποιες

ύλες θα βάλη μέσα στην κοιλιά του. Είναι π.χ. σήμερα Πάσχα ή άρτσι-βούρτσι; Η κοιλιά γεμίζει με χοίριο, με πουτρίδα, με γάλα, με πήτα, με καπόνι εκείνος, οπού την έχει μεθάει, χορέβει, χαίρεται, και πανηγυρίζει τη χάρη της η οποία με τόσην θρησκευτικήν όρεξη ην εδέχθηκε τα βρασμένα, τα ψημένα, τα σοφι-γάδα!... Είναι σαρακοστή, τετραδοπαράσκευο ή άλλη νηστεία όποια δήποτε; Ο χριστιανός βάνει στην κοιλιά του κρεμμύδια, σουπιές, φασούλια, χταπόδι, χαυγιάρι, αυγοτάραχα, και άλλα φαγητά σημειωμένα εν ονόματι κοιλιάς στο Ημερολόγιον στο ύστερο κάνει τον σταυρό του, ρεύεται, και ιδού έκαμε το κατά δύναμην για τη θεότητα!...

Το Ημερολόγιον της Κοιλιάς υψομένο εις Θρησκείαν μ' όλον οπού φαίνεται τα γελοιοδέστερο από όσα θρησκευτικά συστήματα ημπόρεσε νους ανθρώπου να πλάση είναι όμως καθώς βλέπεις, Πανιερώτατε, το πουλιό αθώο μέρος της θρησκείας του σημερινού χριστιανού· και ήθελ' είναι 'πιθυμητό και θεάρεστο να μην εργάζεται ο χριστιανός άλλη θρησκεία από τούτη. Ο Χριστός ήθελεν υποφέρει με λιγότερη δυσαρέσκεια να δίδεται τ' όνομά του σε μία θρησκεία ανόητη παρά σε μία διαολική.

Μόνον επιθυμούσα να κανονισθή καλήτερα της Κοιλιάς η θρησκεία.

Σκεπτόμενος, Πανιερώτατε, τα περί της Κοιλιάς εύρηκα πάντα πως της Κοιλιάς η θρησκεία έχει στον εαυτό της ένα ριζικό ελάττωμα. Η μαγειρευτικότατη τούτη θρησκεία αφορά μόνον το έμβασμα των φαγητών στην Κοιλιά, και φαίνεται να παραβλέπη διόλου το έβγαλμα τους! Τούτο μου εφάνηκε πάντα παράλογο. Ειλικρινώς σου εξομολογούμαι, Πανιερώτατε, δεν ηβλέπω να έχη λιγότερη σχέση με τη θρησκεία το έβγαλμα από το έμπασμα του φαγητού στην Κοιλιά. Ούτε που ήθελε νομισθώ αιρετικός δια τούτο, επειδή ο Χριστός ο ίδιος εσημείωσε κι εκείνος την ίδια σχέση στο πράμμα όταν είπε *«Παν το εισπορεβόμενον εις το στόμα, την κοιλιάν χωρεί, και εις αφε-δρώνα εκβάλλεται»*.

Η θρησκεία λοιπόν της Κοιλιάς φέρνει στον εαυτόν της ένα μεγάλο ελάττωμα, το οποίον απαιτούσε άμεσην διόρθωση, αν όχι διά την αξιοπρέπειαν της θρησκείας του Χριστού τουλάχιστον δια την κανονικότητα της θρησκείας του χριστιανώνε.

Κάθε που, για τες ιδέες μας, βλέπω τον εαυτό μου διωγμένον από την υπόληψην του πλήθους, μακράν από του να δειλιάσω για τούτο, τους διώχνω κι εγώ λίγο ακόμη περισσότερο, αποφεύγοντας τους· έτσι, ελευθερομένος από την ενοχλητική τους παρουσία, μπαίνω μέσα στον εαυτό μου και λέω «Γιατί δεν εξαναρχότουνε ο Χριστός άλλη μια φορά τώρα στον κόσμο! Νά 'ρτη, ναι, μα ήταν καλά καμωμένο,

αν τότες ήρθε σαν πρόβατο, τώρα νά 'ρτη σα μπιστικός. Νά 'ρτη μ' ένα καλό κομμάτι ξύλο στο χέρι, και ν' αλωνίση τους κατεργαραίους εκείνους οπού δίνουνε στη θρησκεία τους τ' όνομα του!».

Και πάλε λέω. Την έκαμα κ' εγώ σαν τους χριστιανούς, που στολίζουνε τον Θεόν με τα πάθη τους, που τότε πλάθουνε καθ' εικόνα και ομοίωσην εδική τους!

Ο Θεός φωτίζει διαμέσου του Ορθού Λογικού και της Συνείδησης όλους εκείνους οπού δεν καταφρονούνε το συμφέρον τους ή την ανοησία τους. Μ' αλλοίμονο! οι περισσότεροι δεν έχουνε γνωριμία με το λογικό τους, και δεν μιληόνται με τη συνείδησή τους!...

Ο Κόσμος σήμερα δεν βαστάει απάνου του πάρι απατεώνες και απατημένους. Οι απατημένοι νομίζουνε να λατρεύουνε τη θεότητα ενώ δεν λατρεύουνε παρά την απάτη που τους εστήθηκε οι απατεώνες λατρεύουνε το συμφέρον τους, μ' όλον οπού το συμφέρον εκείνο αποχτημένο μ' εκείνον τον τρόπο, δεν γιομίζει την καρδιά τους, και τους καταστένει δυστυχείς ανάμεσα στες επιτυχίες τους τες ίδιες!

Καμμιά φορά λέω με τον νου μου: «Ποιας λογής θρησκεία ήθελε αρέση καλύτερα του Θεού;». Και για να λύσω καλύτερα το ζήτημα, εξετάζω την ψυχή μου τι ιδέα έχει περί Θεού. Υψώνομαι τότες με τη φαντασία μου έως απάνου στους Ουρανούς, εκεί που υποθέτω να είναι ο Θεός, ή τουλάχιστον εκεί που ο όχλος τότε θέτει. Βλέπω άπειρους Κόσμους και Ουράνια σώματα κάθε λογής απού κάτουθέ μου!... Όλα πλάσματα των χειρών του! όλα έτοιμα εις το νεύμα του... Το άθροισμα των νόμων εκείνων οπού ημείς ονομάζουμε Φύση, δεν είναι παρά οι διόρισές του. Εις ένα του νεύμα η φύση όλη μπορεί να ξεγένη, και να γένη αλληώς!...

Τότε, χωρίς να εξετάσω περισσότερο λέω: «Ένα τέτοιο Ον δεν έχει χρεία από τίποτες ανθρώπινο. Η θρησκείες η ίδιες γι' αυτόνε είν' αδιάφορες. Αν όμως ίδιον της απειρότητος του Θεού είναι να μην παραβλέπη τα μικρά πράγματα· η μονάχη θρησκεία που ένα τέτοιο Ον ήθελε δεχθή από τον άνθρωπον ήθελ' είναι η αγάπη. Αλλά ποιας λογής αγάπη ήθελε αρμόζει για τον Θεόν; Μην ήθελε του δείξωμε την αγάπη μας, μην ήθελε του κάμωμε πράγμα ευχάριστο προσφέροντές του μέρος; Από την ιδιοκτησία μας; Τα διαμαντικά μας, τα χρυσαφικά μας και άλλα τέτοια; Ανοησία! Ενώ εμείς οι ίδιοι είμαστε χτήματα του, και τα χτήματα μας είναι δικά του, και το μέρος εις το οποίο τα φυλάμε στο σπίτι μας είναι όλο το ίδιο δικό του, σαν κι εκείνο το μέρος εις το οποίον ήθελε τα πάμε ως προσφοράν.

Μετατοπίζοντές τα από το ένα μέρος εις το άλλο ο Θεός δεν αποχτά τίποτα περσσότερο από εκείνα που είχε πρώτα. Μην ήθελε κάνε τον ευχαριστήσωμε πασχίζοντας να ταπεινόσωμε, καθώς λένε, τον εαυτό μας διαμέσου της νηστείας, της αποχωρήσεως από τα ανθρώπινα, της αρνήσεως της οικογενείας; Μα μία τέτοια χειροτέρευση του ανθρώπου, δεν ήθελ' είναι βέβαια ευχάριστη εις τον Θεόν. Η οικογένεια και η κοινωνία είναι φύση στον άνθρωπον και η φύση του κάθε όντος είναι διορισμένη από τον Θεόν, και είναι θέλημα του Θεού. Εμείς κάνουμε το θέλημα του Δημιουργού μας όταν ζητούμε μάλιστα να τελειοποιούμε τον εαυτό μας εις τες κοινωνικές αρετές.

Η αγάπη προς τον Θεόν δεν συνίσταται εις την χειροτέρευσην του ανθρώπου, ούτε εις τες υλικές προσφορές. Η αγάπη προς τον Θεόν δεν πρέπει να ήναι παρά ένα απλούν αίσθημα, γεννημένο από ευγνωμοσύνη. Το αίσθημα τουτό πρέπει να ήναι βαθιά χαραγμένο μέσα στην καρδιά του ανθρώπου, αδιακόπως ομολογημένο από τη συνείδηση, και παντοτινά όρθιο εμπρός εις τα μάτια του. Ιδού η αγάπη προς τον Θεόν.

Αλλ' αν διά την αγάπη προς τον Θεόν φθάνη μόνον τα αίσθημα, η αγάπη προς τον πλησίον χωρίς πραγματοποίησην δεν αξίζει. Η πραγματοποίηση της αγάπης οπού χρεωστούμε εις τον άνθρωπον μας επόθηκε. Αν εφερνόμαστε με τους άλλους όπως επιθυμούμε να φέρονται και οι άλλοι μ' εμάς, ήθελ' είμαστε βέβαιοι ότι εχτελούμε την παραγγελήν εκείνην οπού η θεότητα η ίδια φαίνεται να εχάραξε μέσα εις τες καρδιές μας. Κάνεις βέβαια δεν επιθυμά να αδικηθή σε κανένα από εκείνα τα καλά που συντείνουν εις την ανθρώπινην ευδαιμονίαν, και μάλιστα καθέννας επιθυμάει να συντρέχουν οι άλλοι εις την αύξησιν της ευδαιμονίας του. Η αγάπη λοιπόν οπού ο άνθρωπος χρεώστη εις τον άνθρωπον συνίσταται όχι μόνον εις το να μην τον αδικάη σε κανένα μέρος των συμφερόντων του, αλλά και να προσφέρεται κατά δύναμην βοηθός του. Ένας οπού στες κοινωνικές του σχέσεσ ήθελε οδηγείται με τον κανόνα τούτον, εκείνος ήθελε ζει χριστιανικά, και ήθελ' είναι χριστιανός. Μία κοινωνία που ήθελε ζει κατά τούτον τον τρόπον ήθελε είναι χριστιανική κοινωνία. Και ήθελεν είναι ουσιωδώς χριστιανική, όντες κιόλεσ ήθελε παραβλέπη διόλου τα τυπικά, ή ήθελε λατρεύη τον Θεόν απουκάτου στο όνομα Βράμας, Τριμούρτης, κ.τ.λ. Τα τυπικά και τα ονόματα είναι διόλου αδιάφορα· τα πράγματα μόνον ενδιαφέρουν.

Εις ένα λόγον, η θρησκεία που ήθελε αρέσει καλήτερα του Θεού, ήθελ' είναι μου φαίνεται, του Χριστού η θρησκεία, άλλα κατά το νόημα που ο Χριστός της έδωσε, και όχι κατά τα νόημα που της δίνουνε οι σημερινοί Φαρισαίοι. Πραγματικώς, η

θρησκεία του Χριστού, αν επιμελώς την εξετάσωμε, βρίσκουμε, ότι, σύγκειται από δύο στοιχεία: Πρώτον, Ευγνωμοσύνη και αγάπην προς τον Θεόν· δεύτερον, Αρετή εις τες κοινωνικές σχέσεις. Εις την πρώτην περίστασιν η θρησκεία τούτη είναι «απλούν αίσθημα», εις την δεύτερην είναι «Κανόνες διαγωγής υψωμένοι εις Ευαγγέλιον».

Η θρησκεία του Χριστού, Πανιερώτατε, είναι με άλλα λόγια η θρησκεία της αρετής· ακολούθως κάθε τίμιος πολίτης έχει συμφέρον να την επιθυμά εις τους συμπολίτας του. Είναι για τούτο, που αφού εβεβαιώθηκα πως δεν υπάρχει στην κοινωνία μας άρχισα να γυρεύω από πότες έλειψε, υποθέτοντας όπως μία φορά υπήρξε, με σκοπό να ζητήσω τες αιτίες οπού την εκάμανε να λείψη. Οπισοδρόμησα λοιπόν με τη σκέψη μου εξετάζοντας του απερασμένου αιώνας, σαν εκείνον που στον δρόμο του έχασε κάτι, και γυρίζει και κοιτάζει στη στράτα. «Αν τώρα, έλεγα με τον νου μου, δεν είμαστε χριστιανοί, ήτανε τουλάχιστον οι προπάτορές μας εδώ και τρακόσιους χρόνους; Εδώ και τρακόσιους χρόνους, οι παρακάτοχοι της θρησκείας, εν ονόματι θρησκείας, εκαίγανε ζωντανούς τους ανθρώπους, χωρίς διάκριση φύλου, ηλικίας, αρπάζοντας τους την περιουσίαν, και συχνά τες γυναίκες!... Η ψευδοευλάβεια, η ασέλγεια, η φιλαργυρία, ήτανε ο χαρακτήρας των ιερέων εις την Ευρώπην, η δεισιδαιμονία και η δειλία το χρώμα των λαϊκών. Ο κόσμος λαβαίνοντας από τους ιερείς του το παράδειγμα της απανθρωπιάς, έζηε προδίδοντας και ληστεύοντας. Ο ιερέας εδιόριζε τη διαφθορά και την ευλόγα όταν την έβλεπε μεγάλη στην κοινωνία!... ανέβηκα παραπόνου άλλους τρακόσιους χρόνους, εξέτασα την καρδιά κι εκείνης της κοινωνίας και μου φαίνεται να εύρηκα πως, εκείνοι που εδιψούσανε για πλούτη, και, με τη σημαία της θρησκείας εις το χέρι, εδιατρέχανε τον κόσμο λεηλατούντες και ληστέβοντες τα έθνη!... Οι ανατολικοί και δυτικοί παρακάτοχοι της θρησκείας, εμψυχόνανε κι ευλογούσανε τον φανατισμόν των σταυροφόρων, οι οποίοι εφέρονε τον όλεθρο και τη φθορά εις την ανθρωπότητα. Και τι να πούμε διά τες αιτίες η οποίες επροετοιμάσανε και ηφέραν έπειτα το σχίσμα μεταξύ στες δύο Εκκλησίες; Μπορεί κανείς να τες θυμηθή χωρίς συχασιά και καταφρόνηση! Και όμως όλα κείνα τα διαολικά συμφέροντα, θυμιατισμένα με τη βαθύτερη ψευδοευλάβεια από πατριάρχες και πάπηδες, προσκυνημένα από τον όχλο, και βαλμένα στην Κιβωτό, στο θυσιαστήριο είχανε απ' όξουθε γραμμένο ΘΡΗΣΚΕΙΑ! Παραπόνου αναβαίνοντας εύρηκα πάλε τη θρησκεία εκείνο που ναι και σήμερα· διά μεν τον όχλον ένας σωρός θρησκευτικά έθιμα τα οποία ο όχλος θεοποιεί και λατρεύει αντί της θεότητας και τα εργάζεται αντί της Αρετής, δια δε τους προύχοντας της εκκλησίας ένα μέσον, δια το συμφέροντα τους και δια τα πάθη τους. Εξέτασα τον Χριστό τέλος πάντων τον

ίδιονε αν εις τον ερχομό του εύρηκε χριστιανικήν κοινωνίαν, ή αν εις το μισεμό του άφησε χριστιανούς τους ανθρώπους· και ο Χριστός δια μέσου του ορθού λόγου μου είπε ότι, δεν ήθελ' έλθει στον κόσμο αν οι άνθρωποι ήθελ' είναι χριστιανοί, και δεν ήθελε τότε σταυρώσουνε αν ήθελε τους αφήσει τέτοιους. Ποτέ λοιπόν δεν υπήρξε χριστιανική κοινωνία!... Τη θρησκεία του Χριστού την εγνωρίσανε, και την επαδεχθήκανε από καιρόν εις καιρόν άτομα μεμονωμένα, αλλ' όχι κοινωνίες ολάκαιρες.

Ο Χριστός εδίδαξε τους ανθρώπους την αρετήν, και εμεταχειρίσθηκε τα θαύματα διά να δώση αφθεντίαν εις τα λογία του. Η Αρετή ήταν η θρησκεία του, και τα θαύματα το μέσον δια να κάμη τους ανθρώπους να την δεχθούνε. Οι άνθρωποι εκλίνανε γόνυ καρδιάς εμπρός εις τα θαύματα, και αφήσανε την Αρετήν απαρατήρητην. Οι προύχοντες εβοηθήσανε την κλίση τούτη του κόσμου, επειδή μέσα σ' ένα λαόν ενάρεπον δεν ήθελε μπορούνε να ζούνε παρά τιμίως μόνον και μετρίως, ενώ ασυνειδίστως ζούνε μέσα σ' έναν λαό μωρόν και διεφθαρμένονε, μπορούν απατώντες τον, να καβαλικέψουν τη ράχη του, και να διαβαίνουν τη ζωή τους με ξένα ποδάρια, πλούσιοι και δοξασμένοι. Έτσι κιόλας, σήμερα βλέπουμε τον κόσμο να τρέχη στες εκκλησιές, εις τα πανηγύρια, στα θαύματα, να ενθουσιάζεται και να φανατίζεται για λιτανείες, για θρόνους, για εικόνες, για λείψανα... Εις ένα λόγο, για όλα εκείνα που οι προπάτορές μας εσεβασθήκανε κι εφτιάσανε, ενώ η αρετή δεν είναι ο κανόνας του στην κοινωνική ζωή, ενώ δεν την εχτιμά εις τα άτομα που την έχουνε, ενώ τον κατεργάρη τον ονομάζει έξυπνόνε, και τον τίμιον ανόητο!

Τέτοιος εστάθηκε πάντα ο κόσμος. Μία κοινωνία από χριστιανούς ποτέ δεν υπήρξε! Τούτο, Πανιερώτατε, είναι ένα θλιβερόν εξαγόμενον εις το οποίο φθάνει κανείς, όταν με παστρικόν νουν και καθαρήν καρδίαν βαλθή να εξέταση την πρόοδον των δύο θηρίων ΠΛΑΝΗΣ και ΑΝΟΗΣΙΑΣ εις την κοινωνία. Αλλ' επειδή θλιβερό, είναι ίσως για τούτο που πρέπει να το αθετήσωμε και να πασχίσωμε να το κρύψωμε; Αλλ' αν εκρύωαμε το χτικιό μας, Πανιερώτατε, μέσα στο στήθι μας, ήθελε με τούτο ακουστόύμε καλήτερα; Ήθελε γιατρεφτούμε γληγορότερα; Άι Πανιερώτατε, ο Διάολος σκιρτά εν χαρά και αγαλλιάσει, βλέποντας μας να σκεπάζωμε τες κατρεγαριές μας. Ο Διάολος του οποίου αντιπρόσωπος εις τον κόσμο είναι το ΙΝΤΕΡΕΣΟ. Το ΙΝΤΕΡΕΣΟ το οποίο φαρμακεύει τες καρδιές μας, σκοτίζει το νου μας, και μας παραορμίζει από την ηθικήν του Ευαγγελίου. Το παράτροπο Ιντερέσο μας αμπόνει στον κατήφορο της αδικίας και μια φορά που η κοινωνία επήρε την χύση σ' εκείόν τον κατήφορο, μήτε χέρι θεού δεν ημπορεί

πουλιό να τήνε βαστάξη. Μήτε χέρι Θεού! Ναι, Πανιερώτατε και θέλω να πω πως το βρίσκω δύσκολο, πάρα πολύ δύσκολο. Ένας μοναχός Ιούδας εσκόρπησε δώδεκα αγαθούς συντρόφους· τι μπορούμε να ελπίσωμ' εμείς σήμερα που τα δώδεκα δέκατα τρίτα της κοινωνίας μας είναι ριζοσπάστες!...

Εσταυρώθηκα, Πανιερώτατε, πως σου φαίνεται! Σέρνω στα Δικαστήρια έναν Ταρτούφο που μόκλεψε το δομό μου κ' εκείνος εις απάντηση παρουσιάζει τες ποίησες μου για ν' απόδειξη πως είμαι άθεος· και οι πνευματικοί του τόπου του φτιάνουνε ψευδομάρτυρες!...

Βγαίνω να συντρέξω στες εκλογές, και σ' όλα τα χωριά χύνεται η φωνή να μην ψηφήσουν τον αθεόνε. Προστρέχω στην Εκκλησία για όλες εκείνες τες ιερόπραξες που μου διορίζει ο Αστικός Νόμος, και το συνηθισμένο μπόδιο, η κατηγορία της αθείας πέφτει δίπλα σαν τον Αλκιβιάδη μέσα στον δρόμο για να μην περάσω! τώρα δεν μένει άλλο πάρι και τα μαγαζιά να μου αρνηθούν το καθημερούσιο!... Μα σε τέτοια θέση βαλμένος, ήθελ' είμαι άξιος κατηγορίας αν, βαρεμένος τέλος πάντων, απαρατούσα του Χριστού τη θρησκεία, κ' εβανόμουνα κ' εγώ τώρα στα γεράματα να πιάσω τη θρησκεία του τόπου;

Είναι όμως κάποια πράγματα που δεν ημπορούνε να γένονται αργά. Εγώ δεν ήθελε μπορέσω πουλιό να δεχθώ για θεότητά μου ούτε την αξιογέλαστην ΑΝΟΗΣΙΑ που δειλιάζει τους πλανεμένους, ούτε το συχαντερό ΣΥΜΦΕΡΟΝ οπού καταστένει μισητούς τους πλάνους. Σε κάθε τέχνη χρειάζεται κανείς να μπαίνει από μικρός και μάλιστα, Πανιερώτατε, η τέχνη της Πλάνης, για να μπορή να κάνη δουλειές, χρειάζεται κλασικότητα. Είναι τόσοι που, αφ' ου επεράσανε τη ζωή τους πλανώντες ετελειώσανε στο ύστερο με το να χάσουνε διόλου, αχ, την καρδιά τους την αίσθηση της αλήθειας, και να πεισθούνε κι εκείνοι σ' εκείνα που στην αρχή κερδοσκοπικώς μόνον εδιδάσκανε!... Εκείνοι τότες είναι Πατέρες! Εκείνοι εξασφάλισανε στον εαυτό τους τη συμπάθεια και τα κέρδη όλα της δημόσιας άπατης, και είναι πλέον βέβαιοι να μπορέσουνε να θραφούνε και να παχύνουνε μέσα στο βούρκο του όχλου, ενώ ένας νεοσύλληχτος μισογέροντας ήθελε ψοφήσει τση πείνας.

Η θέση μου είναι βέβαια δεινή. Ο μισός κόσμος με θεωρεί σαν καταραμένονε, κι ο άλλος μισός καμώνεται να με θεωρή σαν τέτοιονε. Μα τι να κάμω! Ξέρω, ναι, ξέρω πως υπάρχει και ένας λεγόμενος μέσος όρος· εκείνος τον οποίον παραδέχονται πολλοί, οι οποίοι για τούτο ονομάζουν τους εαυτούς τους φρόνιμους. Μα με τι μούτρα να παρουσιασθώ στη συνείδησή μου και να της ειπώ

πώς πρέπει να υποχωρήσωμε κάτι στες περιστάσες, και να συμμορφωθούμε ολίγο με τα ήθη του τόπου για να ζήσωμε; Μπορεί κανείς με τη συνείδηση να κάμη σύβασες! Η συνείδηση τραβάει με όλην την ακρίβεια γραμμές ανυπέρβατες μεταξύ θεμιτού και αθέμιτου. Η συνείδηση είναι ο παραστάτης μας. Παραστάτης βαλμένος από κάποιονε που είχε εξουσία να βάλη παραστάτη στες πράξες μας!... Παραστάτης αδυσώπητος, γιατί δεν του μπαίνουνε μέσα, δεν ακούει παρακάλεσες, δε φοβάται φοβέρες, και δε συγκλίνει σε καμμίαν συγκατάβαση!...

Και πάλε, Πανιερώτατε, αν είτανε νά 'μαι τώρα για νά 'μπω στον κόσμο, ποιος ηξέρει... ίσως να έκανα τα πράμματά μου αλλιώς... Ο κόσμος τότες ήθελ' είναι ευχαριστημένος σ' εμέ κι εγώ ήθελ' είμ' ευχαριστημένος στον κόσμο, καθώς τώρα είμ' ευχαριστημένος στη γίδα μου και στον γάιδαρό μου.

Δεν έλειψα κάποτε να ρωτήσω παπάδες φίλους μου τι στοχάζουνται περί Μελλούσης Κρίσεως. Αν δηλαδή ο Θεός έχη να μας ζητήση λογαριασμόν εις τες πράξες μας τες κοινωνικές, ή εις τη λατρεία που του προσφέρουμε. Οι φίλοι μου τούτοι, για να μη σφαλούνε, μου είπανε πάντα πως θα μας ζητήση λογαριασμό και στα δύο. Κακό μεγάλο! Είπα τότες με τον εαυτό μου. Οι δύστυχοι οι χριστιανοί, δεν τους φθάνει η τυραννία του να μη μπορούνε να κλέψουνε, ν' αρπάξουνε, να συκοφαντηθούνε, να ληστέψουνε, να επιβουλευθούνε, να απατήσουνε, να ατιμάσουνε... Να μην μπορούνε να αδικήσουνε σε κανέναν τρόπο, μα πρέπει τώρα να βαλθούνε, να μάθουνε και θεολογία! Κι αν η θεολογία τους αρέσει του Θεού πάει καλά, μ' αν η θεολογία τους δεν τ' αρέση χαμένα τα δευτεριάτικα, και χαμένα όλα!...

Εγώ, τι να σ' ορίσω Πανιερώτατε, εγώ δεν πιστεύω πως όποιος δεν ηξέρει θεολογία, πως όποιος δεν ηξέρει να λατρεύη καθώς διορίζει η σοφία του θεολόγωνε, εκείνος θα πάη στην Κόλαση. Εγώ πιστεύω πως είναι αδιάφορο δια τον Θεόν αν ένας καλός άνθρωπος νομίζη πως η θεότητα διαιρείται π.χ. σε δώδεκα πρόσωπα, ως ήθελε του είναι αδιάφορο αν ο καλός εκείνος άνθρωπος ενόμιζε πως το ποτάμι του Λιξουρίου έχει δώδεκα διοφίρια· πως η Καλκούτα είναι η πρωτεύουσα της Γαλλίας κ.τ.λ. Σ' όλες ετούτες τες περιστάσες ο Θεός δεν ήθελε ιδεί παρά σφαλμένες ιδέες. Και πιστεύω πως όποιος ζει ευαγγελικά, εκείνος, θέλουνε δεν θέλουνε οι παπάδες, θα πάη στον Παράδεισο.

Πιστεύω όμως ακόμη πως, εκείνος οπού αμελάει να ξετάζη τη θρησκεία του, και ακολουθάει τυφλά εκείνα που ευρήκε, ή που του λένε πως ευρήκε, παραδεχόμενος όλα χωρίς να τα εξέταση, να τα εννοήση και να πληροφορηθή σ' εκείνα που

παραδέχεται, εκείνος παραδέχεται έθιμα και όχι θρησκείαν. Πραγματικώς, το να μπαίνει κανείς εις έναν τόπο λατρείας και να λατρεύη, ό,τι λατρεύουν κι οι άλλοι, μόνον γιατί έτσι τό 'βρηκε, έτσι έκανε και ο πατέρας του, δεν ημπορεί να θεωρηθή από τον Θεόν και από τους ανθρώπους, παρά ως ένα πατροπαράδοτο έθιμο, το οποίο δεν έχει καμμία σχέση με τη θεότητα. Και, αν εκείνου του ανθρώπου όλη εκείνη είναι η θρησκεία του, εκείνος ο άνθρωπος δεν έχει διόλου θρησκεία.

Ούτε που μπορεί να προφασισθή την τυφλή πίστη που του ζητηέται στα πράγματα της θρησκείας. Πρώτον μεν, η τυφλή πίστη, ως φαίνεται, δεν εμποδίζει την εξέταση· ξαλληώς, οι θεολόγοι που εξετάζουνε τα περί της θρησκείας, ήθελ' είναι οι πρώτοι ασεβείς μεταξύ μας!... Δεύτερον, η τυφλή πίστη μπορεί να δοθή για κάθε άλλο παρά για πράγμα εις το οποίο χρεωστέεται η ενδότατη κατάπειση.

Και πάλε, μπορώ εύκολα να νοήσω τον απλούν εκείνον άνθρωπον του οποίου η ευπιστία φθάνει σε τόσο ώστε να εμπιστεύεται σε όλα του τα συμφέροντα τον πρώτο διαβάτη· τούτος, αν ως και για τη θρησκεία παραδέχεται κλειστά τα μάτια την κατάπειση των άλλων και την κάνει δική του, πράττει σύμφωνα με τη λοιπή του διαγωγή. Αλλ' όταν βλέπω, Πανιερώτατε, τον άνθρωπον οπού δεν εμπιστεύεται κανήνε στα όβολά του, που βάνει χίλιες υποψίες εις τον σύντροφό του, που εξετάζει με τόσην προσοχή όλες τες λεφτομέρειες του συμφέροντος του, όταν βλέπω τον ύποπτον τούτον εξεταστήν να λατρεύη ανεξέταστα ό,τι του πη όποιος βρεθή να εφημερεύη οποίαν εκκλησιά είναι πουλιό κοντά στο σπίτι του... Ό,τι βρίσκεται γραμμένο, σε όποια βιβλία, ότινος εγδότη... Η υποψία μου γεννηέται κ' εμένανε μήπως ετούτος ο φιλακόλουθος ενδιαφέρεται για κάθε άλλο παρά για τη λατρεία που επαγγέλεται, μήπως ετούτος ο κατά το φαινόμενο θρήσκος είναι ουσιωδώς άθρησκος...

Η τυφλή πίστη, τω όντι δεν ημπορεί να δωθή παρά εις τον Θεόν κατ' ευθείαν. Ο Θεός μόνος ημπορεί να την απαίτηση, και εις τον Θεόν μόνον αρμόζει. Κι όμως η τυφλή πίστη εις τους παπάδες και στα βιβλία, κηρύττεται ακόμη και σήμερα! Κηρύττεται η τυφλή πίστη επειδή η ΠΛΑΝΗ με το ένα χέρι βαστάει τες εκκλησιές ανοιχτές, και με το άλλο τον νουν του όχλου κλεισμένονε.

Όταν ο Θεός ήθελε ζη μεταξύ μας καθώς μια φορά έζηε μ' εμάς ο Χριστός, και ήθελε ακούμε από το ίδιο του στόμα, με τα ίδια μας αυτιά τα θελήματά του, τότε μόνον η τυφλή πίστη ήθελ' είναι αξιέπαινη, τότες η εξέταση ήθελ' είναι έγκλημα. Σήμερα όμως η θέση μας είναι άλλη· τα θελήματα του Θεού δεν τα ακούμε πλέον κατ' ευθείαν από το στόμα του, αλλά τα διαβάζουμε σε βιβλία τα οποία ημπορεί ο

καθένας να εκιβδήλωσε, ή να κιβδηλώση, ή να ακούμε από παπάδες οπού τα ειδαβάσανε, ή που λένε πως τα εδιαβάσανε. Όντας έτσι τα πράγματα, η τυφλή πίστη δεν είναι πλέον προς τον Θεόν, αλλά προς τους παπάδες, και προς τους εγδότας των βιβλίων επειδή δεν πρόκειται να πιστέψουνε παρά του παπά που μας παρουσιάζει τα βιβλία, και του εγδότη που τα ετύπωσε!...

Πολλές φορές έκαμα θέμα των σκέψεών μου τον άνθρωπον εκείνον οπού λατρεύει χωρίς να ξέρη τι λατρεύει. Επάσχισα να έμπω στην ιδέα του· να βάλω την ψυχή μου στη θέση της εδικής του ψυχής· να εννοήσω εκείνα που εννοεί, και να αισθανθώ εκείνο που αισθάνεται. Η προσπάθειες μου εσταθήκανε τόσες, και η αποτυχία μου πάντα τόσο τέλεια, που πρέπει να υποθέσω πως εκείνος ο άνθρωπος δεν θε να έχη ιδέα διόλου! δεν εννοεί τίποτα! δεν αισθάνεται τίποτα! και η ψυχή του την στιγμήν της λατρείας, πρέπει να ήναι σβυμένη!... Πραγματικώς, ο άνθρωπος οπού ανεξετάστως πιστεύη όλα, δεν ημπορεί να πιστεύη τίποτα, και πρέπει να είναι ουσιωδώς άπιστος.

Έχουμε, Πανιερώτατε, στον κόλπο της κοινωνίας μας κάτι ανθρώπους ντυμένους μακρυά και πλατειά φορέματα μαύρα, με μία μεγάλη γενεάδα τράγου, με μαλλιά στο κεφάλι άκοπα σαν τες γυναίκες, και σκεπασμένα μ' έν' αγγείο κουτσοχέρουλο. Τούτοι, Πανιερώτατε, αρνήθηκαν, τον κόσμο, δηλαδή αρνηθήκανε τα κοινωνικά βάρη, και εξακολουθούνε όμως να ζούνε μέσα στην κοινωνία άδοντες, οκνόντες, και μασόντες και πίνοντες. Δεν φθάνει η υπερηφάνεια γλυστράει εύκολα στη μοναξιά και στην οκνηρία· οι αλλοντυμένοι τούτοι διΐσχυρίζουντα να ήναι οι παρακάτοχοι της θρησκείας, και σαν τέτοιοι, θέλουν εν ονόματι θρησκείας επιρροήν απάνου μας!...

Τώρα, αν οι Διαμαρτυρημένοι συγχωρούνε τους ιερείς τους κάποιαν επιρροήν, τούτο δεν μου φαίνεται διόλου παράξενο.

Οι ιερείς των Διαμαρτυρομένων είναι άνθρωποι με ανατροφήν, με παιδείαν, με ηθικήν, ώστε η συναναστροφή τους είναι ωφέλιμη, και η μικρή τους επιρροή ευεργετική. Αλλά τους εδικούς μας παπάδες, πως ημπορούμε, νουν έχοντες, να τους εμπάσωμε στο σπίτι μας, και να τους δώσωμ' επιρροή καμμιά στην οικογένειά μας! Η αμάθεια τους είναι παραδειγματική, τα ήθη τους, πριν και μετά τη ιεροσύνης τους, τα γνωρίζουμε... Και η ανατροφή τους είναι εκείνη που ελάβανε όταν πριν της ιεροσύνης τους εκάνανε τον βαστάζο, τον καϊκέρη, τον μαγαζιάτορα, τον χαμάλη κάθε λογής, ή τον δούλο. Μη μου πης τώρα, Πανιερώτατε, πως το Άγιον Πνεύμα δυνάμει της καθιερώσεως εξάλειψε από

δαύτους τον πρώτον άνθρωπον και τους έκαμε άλλους· τούτα τα πράγματα εγώ και η Πανιερότης σου μπορούμε να τα πιστέψωμε, μα είναι και τόσοι άλλοι που δεν τα πιστεύουνε. Τω όντι, οι παπάδες μας εξακολουθούνε αν είναι απουκάτου στο καμιλαύκι εκείνο που ήτανε και απουκάτου στη σκούφια· άνθρωποι δηλαδή που κοιτούνε να ζήσουνε με ό,τι τρόπο μπορέσουνε, και όπως τους συμφέρει καλύτερα.

Ποιος δεν το ξέρει; Διώχνω σήμερα τον δούλο μου συχαινόμενος τη διαγωγή του; Αύριο τον απαντένω παπά!... Την άλλη έρχεται να με διδάξη τα θεμιτά και τα αθέμιτα!... Και με τι σέβας να στέκω ομπρός του όντις θυμάμαι πώς τόσες φορές μό 'κλεψε το κρασί από τ' αρμάρι, πως μόλις ξέρει να σημαδέεύη το Άλφα - βήτα, και πως απουκάτου στη νέα μορφή του είναι πάντα εκείνος ο χοντρός χωριάτης;... Και όντις πάλες βλέπω στην ενορία μου καμωμένονε ιερέα εκείνονε που προχθές μου εβλαστήμα την πίστη μου και το βάφτισμά μου γιατί δεν εμπήκα στο καίικι του, με ποια πεποίθηση σαν τον ακούσω όταν εν ονόματι θρησκείας μου εμποδίζη τούτα, ή μου διορίζει εκείνα; Εκείνον τον γεωργό τον αδούλη που τόσες φορές τον έπιασα να με κλέφτη στον κάμπο, την Κυριακή θέλει τον εύρω στην εκκλησιά να ιερουργή! Μπορώ να πιστέψω πως το Άγιον Πνεύμα θα κατέβη εις τες δέησές του; Και όντες γυρεύη επιρροήν απάνου μου προφασιζόμενος εκείνα οπού εμποδίζει η Εκκλησιά, μπορεί να μη μου κάμη συχασιά και θυμό; Τον δείνα ματαπράτη τότε θυμόμ' εγώ που ποτέ σωστά δεν εζύγιασε ποτέ σωστά· δεν μου έδωσε το υπόλοιπο κάθε που μ' εψώνισε, ποτέ δε μού 'πε την αλήθεια σε τίποτα· ποτέ δεν έμαθε να γράφη το μπιστιό οπού έκανε· σήμερα, Πανιερώτατε, που μου τον έκαμες ιερέα με θεωρεί σαν άθεον, και με συμβουλεύει την γυναίκα μου να με χωριστή, γιατί δεν πιστεύω πως η Κεχριονίτισσα ήφερε τσου σκλάβους, πως η Παλαιόχτιστη κλαίει, πως η Καλαβρέζα ιδρώνει, και πως η Περλιγγού είναι πουλιό θαυματουργή από τη Δραπανιώτισσα!... Μια τέτοια επιρροή, ένα τέτοιο σκάνδαλο, πως ήθελε υποφέρω τον αλλοντυμένον εκείνον αγράμματο ματαπράτη να στρεβλώση το νου των παιδιώνε μου και να φαρμακέψη την καρδιά της γυναικός μου εναντίον μου!... Πως, με την πρόφαση της εξομολογήσεως, να τότε κλείσω σε μια κάμαρα με την κόρη μου! Πώς να τον αναγνωρίσω οδηγόν και κριτή μου στα πράγματα της θρησκείας!... Με ποια πεποίθηση να τον υπακούσω όντις μου εμποδίζη τούτα ή μου διορίζει εκείνα;...

Ω, Πανιερώτατε, ή μην κάνης ιερείς τέτοιους, ή εκεί που τους κάνεις, λέγε τους κι ένα λόγο στ' αυτί· λέγε τους να γυρεύουν καρβέλια και όχι επιρροή.

Αν ο Χριστός οργίσθηκε τόσο επειδή οι Εβραίοι εμπήκανε στον Ναό να πουλήσουν πιτσούνια, πόσο δεν ήθελε οργισθή τώρα να βλέπη τους χριστιανούς να χρίουνε

ναούς για να πουλούνε θρησκεία!

Τα σημερινά θρησκομάγαζά μας εργάζονται κιόλας τα διάφορα θρησκευτικά είδη οπού πουλούνε, και έτσι εν ταυτώ είναι και μαγαζιά και εργοστάσια. Ως εργοστάσια, προμηθεύονται σε τιμές ποταπότατες τες πρώτες ύλες και διά της βιομηχανίας, τους αλλάζουνε φύτες ύλες, και, δια της βιομηχανίας, τους αλλάζουνε φύση, αποκαταστένοντάς τες θείες, από ανθρώπινες οπού ήτανε πρώτα. Ως μαγαζιά, πουλούνε μετέπειτα λιανικώς τες ύλες εκείνες σε τιμές ανώτατες. Είναι καμωμένος ο λογαριασμός ότι, μία λίτρα σίδηρο, η οποία δεν στοιχίζει του μανιφατουριέρη παρά έξι οβολά μόνον, όταν απερνώντας από μανιφατούρα του, γένη σούστες ρωλογιώνε, ξαναπουλητέται για χιλιάδες τάλαρα. Απάνου σε τούτην την αναλογία ο παπάς πουλεί όλες του τις θρησκευτικές μανιφατούρες. Το λάδι, μόλις έμπη στα καντίλια της εκκλησιάς γένετ' ευθύς γιατρικό και πουλητέται απάνου στο βαμβάκι το βουτημένο. Ετούτο το λάδι κάνει καλό σ' όλα τα πάθη, μ' απάνου σ' όλα γιατρεύει την στραβομάρα!... Οι βιολέτες και τ' άλλα λουλούδια που εστολίσανε τον Αμνό, βαλμένα έπειτα σε πουγγί, κ' εκείνο το πουγγί λειτουργημένο δεν ξέρω πόσες φορές γιατρεύουνε τες οργικές αρρώστιες, τες ανεραγδικές, το θερμόριο και το αβάσκαμα!... Ο παπάς, γυρεύοντας πάντα εμπορικήν ύλη, σκυλάβει μέσα στους τάφους, ξεχώνει ανθρώπινα κούκκαλα, τα κλει σ' ένα κουτί ασημένιο, και τα στέλνει με την ευκή του να σηκώνουν τον οβολόν από το σπίτι τση φτώχιας, και να του τότε φέρνουνε ανέξοδα και ακοπίαστα στο δικό του! Ο παπάς ακόμη μανιφατουράρει ονειράτα. Όντις ξέρη πως σ' ένα πλούσιο σπίτι βρίσκεται ένα παιδί μονάκριβο, τότες ο άγιος οπού έχει το όνομα εκείνου του παιδιού, του παρουσιάζεται στον ύπνο του, και του λέει να πάη στη μάνα του (ποτέ στον πατέρα του!) να της επή διάφορα πράγματα για την υγεία του μονάκριβού της, τα οποία όλα τελειώνουνε με ένα μικρό έξοδο εις τιμήν του αγίου!... Τέτοιας λογής είναι η ύλες οπού εργάζεται στην εκκλησιά του ο σημερινός λεγόμενος ιερέας. Τούτες όμως δεν κάνουνε παρά το έχταχτο και τυχερό μέρος των κερδοσκοπιών του ιερέως μας· και είναι αλαφρά πράγματα.

Εκείνο που είναι εις το άκρον σκανταλώδες είναι η πούληση των Μυστηρίων. Αληθινά, ο πνευματικός δεν λέει δώσε μου τόσο που σ' εξομολόγησα· ο εφημέριος δεν λέει πλήρωσε με που σε μεταλαβαίνω· μα έτσι κιόλας ο πνευματικός δεν λείπει ποτέ από του να βρίσκη μίαν πρόφαση να πληρώνεται, και να πληρώνεται παρά πολύ ακριβά την εξομολόγησή του· και ο εφημέριος, εις τη στιγμή της μετάληψης, παρουσιάζει έναν δίσκο, εις τον οποίον ο προστρέχων καταλαβαίνει πως θα βάλη ό,τι ο Θεός τότε φώτιση...

Τες απερασμένες, Πανιερώτατε, επέστρεψε η δούλα μου από το χωριό της που επήγε να ξεμολογηθή και να μεταλάβη, και ήλθε περίλυπη και απελπισμένη. «Πώς να κάμω τώρα για το χειμώνα! Εφέτο τα παιδιά μου ψοφούν· ωχ το κρύο! Επούλησα τα ξύλα μου όλα, τα ξύλα πού 'χα μαζωμένα για να κάνω φωτιά να ζεστένονται τα παιδιά μου, όλα τα πούλησα για να πληρώσω η δύστυχη, τον πνευματικό μου... Γιατί μ' εκάμετε κι εχάλασα τη σαρακοστή μου... Και ηθέλησε να του δώσω δύο τάλαρα για να πη τόσες λειτουργίες για την ψυχή μου...».

- «Και γιατί να τα δώσης;».

- «Γιατί αν δεν ήθελε του τα δώσω, δεν μου έδινε να μεταλάβω!».

Ακούς, Πανιερώτατε! Ο πνευματικός δεν πληρώνεται την εξομολόγηση, αλλά τες λειτουργίες που θα κάμη... Τον κόπον του τον ερχόμενο πληρώνεται, και όχι την εξομολόγηση... Ακούς, Πανιερώτατε, πως με τούτον τον τρόπο το έξωθεν βαστηέται εύμορφο, και μόνον το έσωθεν γέμει εξ αρπαγής και ανομίας;...

Η περίσταση της φτωχής δούλας μου κάνει βέβαια πονόκαρδο· μα μη στοχασθής, Πανιερώτατε, πως δεν γένουνται χειρότερα· γνωρίζω γυναίκες οπού, για να πληρώσουνε τον πνευματικόν τους, κλέφτουν τον άνδρα τους... Και όντις δεν εύρουνε να του κλέψουνε χρήματα, κλεφτούνε πράμμα από το σπίτι και το δίνουνε μισοτιμής, για να πληρόνουνε τον πνευματικό τους!... Ο πνευματικός οπού το γνωρίζει, ευλογάει εν ονόματι Κυρίου την κλεψιά εκείνη, εις την οποία καμώνεται να μην ηβλέπη παρά μόνον το ζήλο της γυναικός για τη θρησκεία...

Ο Πνευματικός ο οποίος κάνει τον πνευματικό για να ζήση, ζητά στο εργόχειρό του το συμφέρον του· άλλα συ Πανιερώτατε, βλέπεις βέβαια σ' εκείνην την πράξη τη διαφθορά κεντρομένην εις το έμβρυον της κοινωνίας, εις την οικογένειαν!... Η νοικοκυρά εκείνη η οποία συνηθά πλέον να κλέφτη τον άνδρα της, έχει χρεία από την συνενόηση των μικρών παιδιώνε της, τα οποία λαβένουνε κάτι για να σιωπήσουνε το κρυφό, και από τη σύμπραξη των δούλων, οι οποίοι θα βοηθήσουνε, και στην κλεψιά, και στο πούλημα.

Ανάμεσα στ' άλλα είδη που πουλούνε τα θρησκομάγαζα τούτα, είναι και η παρέκλησης. Όντις το παιδί μιας ενορίτισσας κινδυνεύη, ο εφημέριος, όπου προλαβόντως την εδίδαξε πως σε τέτοιες περιστάσεις μια παράκληση είναι χρειαζόμενη, λαβένει 12, 15, 20 όβαλα διά να κάμη μίαν παράκληση· δηλαδή, διά να πάη να παρακάλεση τον Θεόν να δώση υγείαν εις το παιδί εκείνης όπου του έδωσε τα όβολα!

Υπόθεσε, Πανιερώτατε, πως είχες λαβεμένην εξουσίαν, σαν επίτροπος του Υψίστου, να χαρίζης υγείαν όταν ήθελε το κρίνης εύλογον, όταν η ευσπλαχνία και η φιλανθρωπία σου ήθελε κινήσουνε την καρδιά σου. Υπόθεσε πως μου αρρωστούνε το παιδί μου, και πως ερχόμουνα γονυκλιτός εμπρός σου εγώ και η μάνα του, να χύσουμε γκαρδιακά δάκρυα, να μας ιδής μαραμένους από τον πόνο μας, ταπεινομένους διά τον κίνδυνο μιας ύπαρξης όπου εμείς με τον Θεόν αντάμα επλάσαμε, μιας αγαπημένης τρυφερής ύπαρξης εις την οποίαν εβάλαμε όλη μας την ψυχή και όλη μας την αγάπη... Ω Πανιερώτατε, αν κιόλες η πρόνοιά σου δεν ήθελε το εύρη πρόπον, αν η καρδιά σου δεν ήθελε κινηθή, μα δεν ήθελε ακούσης μήτε με αδιαφορία τον πόνο μας, και η πόρτα σου ήθελε μας μείνη ανοιχτή για κάθε άλλη περίπτωση. Αλλ' αν εξεναντίας, αντί να φερθώ προσωπικώς εγώ να σε εύρω επλήρωνα μιανού 12 όβολα για νά 'λθη να σε παρακάλεση να γλιτώσης από τον κίνδυνο το παιδί μου, μία τέτοια δέηση πώς ήθελε σου φανεί; Στοχάζουμαι πώς ήθελε σου φανεί μια δέηση 12 οβολών. Ήθελε την ακούσεις με την πρεπούμενη καταφρόνηση, και ήθελε συχαθής και το θεληματάρη κι εμένανε. Ο Θεός, βέβαια, δεν παρακινηέται ούτε από τα ξόρκια τουν γυναικούλωνε, ούτε από τα τυπικά τουν παπάδωνέ. Ο Θεός ευχαριστηέται μόνον εις την κατάνυξην της καρδιάς· και τούτο, κανείς δεν ημπορεί ναν το κάμη καλήτερα από εκείνονε που έχει τον πόνο μες στην καρδιά του. Οι πληρωμένες δέησες δεν ωφελούνε παρά εκείνους οπού λαβένουν τα όβολα.

Μια παρόμοια οβολόφλεβα είναι ακόμη για τον παπά ένα είδος παράκλησης οπού λένε μνημόσυνο. Ως κι εδώ ο παπάς λαβένει μια δεκαπενταριά όβολα, για τα οποία πηγαίνει απάνου στους τάφους, μουρμουρίζει καμπόσα λόγια που δεν τ' ακούει κανείς, μην εξαιρουμένου του Θεού του ίδιου, και που όμως θέλουμε πως ο Θεός πιάνεται μέσα σ' εκείο το μουρμούρισμα σαν τη μύγα στου σφαλαγγιού τα τυλίγματα, γίνεται ίλεος, και χορηγεί της ψυχής εκείνης 15 οβολών άνεση!... Έτσι με χάρη Θεού έχουμε την τράπεζα στη θρησκεία μας. Εμείς δίνουμε του παπά τα όβολά μας, διά να πληρωθούνε του συγγενή μας εις τον άλλον κόσμο, και ο παπάς κάνει τη συναλλαγματική (λεγόμενη μνημόσυνο) το ισότιμον, πληρωτέον από τον Θεόν, σε μονέδα εκείνου του τόπου!

Το μόνο καλό που βλέπω στην Εκκλησιά καταντημένη θρησκομάγαζο είναι τα γασταλδίκια. Ο τόπος μας λείπει από τα βοηθήματα εκείνα τα συστημένα στον εξευγενισμένον κόσμον διά τις φτωχές οικογένειες. Έτσι το γασταλδίκι κοντά σ' εμάς είναι μια ευεργετική σύσταση βασταγμένη με κοινά έξοδα των ενοριτών, διά τες φτωχές οικογένειες της ενορίας, η οποίες αλληλοδιαδόχως ωφελούνται όλες,

κάθε μία στη φορά της. Η σύσταση τούτη είναι ωφελιμότετη και χριστιανικότετη, αλλά οι άνθρωποι μισούνε τόσο την ειλικρίνεια που, ως και όντις κάνουν ένα καλό αντίς να το κάνουν μετά παρησσίας προκρίνουνε την υπουλότητα, η οποία στιγματίζει το καλό εκείνο με ένα έγκλημα. Τοιουτοτρόπως θέλουνε να φαίνεται πως το γασταλδίκι είναι συστημένο διά να επιτροπέβη ο γαστάλδος τα συμφέροντα της Εκκλησιάς, διά το συμφέρον της Εκκλησιάς. Και είναι απουκάτου σε τούτο το πρόσχημα που ο γασταλδός λαβένει τα καλά όλα της Εκκλησιάς να τα καρπίζεται διά δύο εξακολουθινούς χρόνους.

Μία από τες τάσες του ανθρώπινου πνεύματος είναι, το να μετατρέπη στα μάτια του τους ανθρώπους σε πράγματα και ως επί το πλείστον σε πράγματα του συμφέροντος του. Έτσι ο χειρουργός εις το Νοσοκομείον δεν ηβλέπει σε κάθε άρρωστον παρά ένα πτώμα, απάνου στο οποίο σχεδιάζει τη μέλλουσα του νεκροτομία. Ο οπλαρχηγός εις τες φάλαγγες του, σε κάθε στρατιώτη δεν ηβλέπει παρά μια λόγχη. Ο κομματάρχης, σε κάθε πολίτη δεν ηβλέπει παρά μίαν ψήφο... Για τούτην τη φυσική τάση, ο παπάς, και ο γαστάλδος αντάμα δεν βλέπουνε μέσα στα στασίδια παρά τόσα όβολα!... Ακολουθως ενώ γένεται η λειτουργία, ή και κάθε άλλη ιεροπραξία, η προσοχή τους είναι όλη προσηλωμένη στα στασίδια και σαν τα ιδούν ένα λίγο γιομάτα, βγάνουν ευθύς δίσκους· ένα δίσκο για τους παπάδες, ένανε ή δύο για τους γαστάλδους και ένανε για τον ψάλτη.

Οι δίσκοι τούτοι ακολουθημένοι από μία μεγάλη σειρά από κασελέτες και διακονιαρέους, σχηματίζουν ένα οβολοπαράγαδο, το όποιο με όλην την παράταξη γυρίζει τα στασίδια, τον άρτηκα, και το γυναιτίκι!...

Τώρα θέλει νομίσεις, Πανιερώτατε, ότι σκοπός μου είναι με τούτην την έκθεση να χτυπήσω τους παπάδες οι οποίοι τω όντι εκατεβάσανε από τον βωμόν τη θρησκεία, και υψώσανε το συμφέρον τους. Όχι, Πανιερώτατε, δεν είναι τούτος ο σκοπός μου. Εγώ έσχισα το καταπέτασμα του ναού διά να δείξω εις τους ανθρώπους, όχι τι κάνουνε οι παπάδες τους, άλλα σε τι αυτοί υποχρεώσανε τους παπάδες τους.

Αν επήενα γυρεύοντας δούλους οι οποίοι να με δουλεύουνε χάρισμα, και να μου παρουσιασθούνε, και να τους πάρω στη δούλεψη μου χάρισμα· ποιος ήθελε θαυμάσει αν ήθελε βρεθή έπειτα πως οι δούλοι εκείνοι εσκοπεύανε να ζουν κλέφτοντές με; Οι Χριστιανοί, κακά βέβαια εννοούντες τα συμφέροντα τους, θέλουνε τους υπηρέτας της θρησκείας τους χάρισμα! Τώρα, ο όρος χάρισμα στην υπηρεσία, υποθέτει τον όρον κλεψιά, απάνου στον οποίον βασίζεται. Και πως

ημπορούσε να ήναι αλλοιώς σε τούτη μας την περίσταση; Εκείνος οπού θα αποφασίση να γένη παπάς, πρέπει πρώτα ν' αποφασίση ν' αρνηθή τα κοσμικά του συμφέροντα σχεδόν όλα, τους πόρους της ζωής του σχεδόν όλους, και να θυσιάσθῃ ολοτελώς εις την δούλεψη της κοινωνίας. Και η κοινωνία εις ανταμοιβήν μιας τόσης θυσίας, μιας τόσης αφοσίσεως, τι κάνει για τον Ιερέα της; Η κοινωνία φιλαργυρευόμενη, γυρεύει μέσα στην υποουλόγητά της μιαν ιουδαϊκή πρόφαση, για ν' αποφύγη την πρεπούμενην αντιμισθία, και αποκρένεται εις τας πραγματικούς ανάγκας του ιερέως της λέγοντάς του, ότι έγινε ιερέας για να δούλεψη τον Θεόν, ότι είναι άνθρωπος της ψυχής, καλόγηρος, και ότι ένας μισθός ήθελε τότε μιάνει και τότε φθείρει. Ιουδαϊκή πρόφαση, επειδή προσποιείται χριστιανικήν ταπεινοσύνην, ενώ αρνείται το χρέος της! Και καμώνεται να λησμονά ότι εκείνος όπου γένηται παπάς φέρνει μαζί του στη νέα του θέση όλες εκείνες τες ανθρώπινες χρείες οπού είχε ως λαϊκός, και η οποίες δεν ημπορούνε να θεραπευθούνε χωρίς μέσα. Ο παπάς λοιπόν ο οποίος θυσιάζει τον κόσμον διά να έμψη στη δούλεψη της κοινωνίας, βρίσκεται παρευθύς απαρατημένος από την κοινωνία την ίδια διά την όποιο θυσιάζεται! Σε τέτοια θέση, αν δεν έχη πράμμα και συγγενείς οι οποίοι να του το γνοιάζονται, για να μπορή να ζη με κάποιαν αξιοπρέπειαν, του μένει να διάλεξη, ή να ψοφήση τση πείνας, ή να βάλη σε πούληση τη θρησκεία και να ζη ιεροσυλώντας.

Μια θρησκεία που δεν κάνει καλύτερους τους ανθρώπους, είναι ένα κλήμα που δεν κάνει καρπό. Ένα κλήμα που δεν κάνει καρπό είναι ανωφέλευτο. Μια θρησκεία δεν κάνει καλύτερους τους ανθρώπους είναι ανωφέλευτη. Αν παρατήρησης, Πανιερώτατε, τους σημερινούς λεγόμενους χριστιανούς, βλέπεις οπού, χτήνη μπαίνουνε στην εκκλησιά τους και χτήνη βγαίνουνε. Η λειτουργία δεν τους ημερώνει τα ήθη· η εξομολόγηση δεν τους εμπνέει μετάνοιαν τα μυστήρια δεν έχουνε για δαύτους νόημα, αλλ' είναι πράγματα που καταπίνονται σαν καταπότια· τα σημεία δεν τους υψώνουν το πνεύμα έως εις τα ουράνια, αλλά τους βαστούνε το νουν καρφωμένον εκεί, στο χρώμα και στο σανίδι, στα γλυπτά και στα σώματα τα παστιδιασμένα· εις ένα λόγον, λησμονούν τη Θεότητα, και λατρεύουνε, στον τόπο της, την ύλη και τα σημεία· παραβλέπουνε την ευαγγελικήν αρετήν, και αντιτάτης, εργάζονται βακχικά και αφεδρονικά έθιμα!

Τοιουτοτρόπως, ανίδεοι της χριστιανικής θρησκείας λαβένουνε την ύστερη μετάληψη όταν γέροντες, ως ανίδεοι της χριστιανικής θρησκείας λαβένουνε το βάπτισμα όταν βρέφη.

Ακούς και σου λένε πως, ως κι έτσι κιβδηλομένη του Χριστού η θρησκεία είναι

πάντα ένας χαλινός· πως αν έλειπε και τούτη, οι άνθρωποι εγενόνταν ακόμη χειρότεροι. Σα να εμπόρηε νά 'ναι χαλινός για τα πάθη το βάψιμο των αυγώνε, η σαρακοστή, το πάσχα, το αρτσιβούρτσι, και τόσα άλλα αφεδρονικά ή κερδοσκοπικά έθιμα! Σα να ήτανε χρειαζόμενο εις έλλειψην αληθινής θρησκείας, να έχωμεν κάποια έθιμα τα οποία να τα λέμε θρησκεία! Και όμως ο σημερινός ειδωλολάτρης, διΐσχυρίζεται να είναι χριστιανός, και φανατίζεται για τα ειδωλολατρικά έθιμα του, νομίζοντας να φανατίζεται για του Χριστού τη θρησκεία!

Τώρα πούθε προέρχεται τούτη η άπατη, τούτη η μεγάλη άπατη η οποία εμποδίζει τον άνθρωπον να τελειοποίηση τον εαυτό του στον κόσμο, και τότε μηδενώνει εις την αιωνιότητα;

Αν δεν σφάλλω, Πανιερώτατε, η απάτη τούτη προέρχεται από του ότι οι χριστιανοί σήμερα μεταχειρίζονται τη θρησκεία ως έθιμο, και όχι ως θρησκείαν. Ο χριστιανός κάθε Κυριακή πάει στην εκκλησιά του, γιατί έτσι τόβρηκε· του Χριστουγέννου κάνει χριστοψώματα, γιατί έτσι τό 'βρηκε· τη Μεγάλη Βδομάδα ξεμολογιέται και μεταλαβένει γιατί έτσι τό 'βρηκε· την Καθαρή Δευτέρα πάει στα Κούλουμα, και το καρναβάλι γένεται μασκαράς, γιατί έτσι τό 'βρηκε. Όλα τούτα, και όλα τα επίλοιπα ο χριστιανός τα κάνει μηχανικώς, και χωρίς να βάνη σ' αυτό νόημα κανένα, αλλά μόνον γιατί έτσι τά 'βρηκε, και για νά 'ναι καλά και του χρόνου. Έτσι μόλις, ο χριστιανός έπαυσε από του να εξετάζη το νόημα της θρησκείας του, η θρησκεία του έπαυσε από του να έχη νόημα για δαύτονε. Τοιουτοτρόπως, η λειτουργεία εις την οποίαν ο χριστιανός εμπόρηε να εμπνευσθή κανόνες διαγωγής διά την κοινωνικήν του ζωήν, δεν είν' εξεναντίας για δαύτονε παρά μία εβδομαδική παράσταση, η οποία του δίνει περσσότερη ή ολιγώτερην ευχαρίστηση, κατά που ο ψάλτης είναι καλός ή κακός, η υπηρεσία καμωμένη με περσσότερη ή ολιγώτερην παράταξην. Η εξομολόγησις η οποία προϋποθέτει μετάνοιαν, επιστροφήν των απερασμένων αδικιών,, απόφασην του να μην πέση πλέον εις τες ίδιες αμαρτίες· η εξομολόγησις δεν είναι παρά ένα χρονικό έθιμο, το οποίον η έξη καταστένει χρεωστικό σ' εκείνονε που θέλει να εξακολουθή σ' εκείνα που ηύρηκε. Η Μετάληψη, η οποία είναι η σφραγίδα, το αποδειχτικό της χριστότητος, επειδή αποδείχνει τον άνθρωπον αληθινόν συμμετόχον της θρησκείας του Χριστού, δεν είναι για τον χριστιανό μας παρά το δεύτερο μέρος του εθίμου της εξομολόγησις. Εξομολόγησις και Μετάληψη δεν είναι γι' αυτόνε παρά ένα έθιμο διηρημένο σε δύο πράξεις, και πρέπει να τες κάμη και τες δύο για νά 'χη καμωμένο το χρέος του, και να μη χρωστάη πουλιό τίποτις του γειτόνωνε.

Για το ίδιο δίκηο ο χριστιανός είναι σε χρέος να κάνει λαμπροκουλούρες και βασιλίτσες· να μην τρώη κάποια φαγητά σε κάποιες εποχές του χρόνου, και κάποια άλλα φαγητά σε κάποιες εποχές άλλες· να βαφτίζη τα παιδιά του· ν' αφήνη ψυχικά με τη διαθήκη του· και να κάνει γιόματα των ψαλτάδωνε.

Τώρα, καθώς καλά γνωρίζει, Πανιερώτατε, η υλικότητα του έθιμου δεν έχει καμιά σχέση με του Χριστού τη θρησκεία· είναι πράγμα ξένο, αρμόδιο ίσως για ένα σύστημα ειδωλολατρείας, ενώ του Χριστού η θρησκεία είναι όλως-διόλου πνευματική και αποκλείει, και αποβάλλει κάθε τι υλικόν. Αν η θεία χάρις εν καιρώ λειτουργίας έπεφτε σα βροχή στα στασίδια, εμπόρηε κανείς να έμπη σ' ένα στασίδι, να νοστιμευθή τη φωνή του παπά, την τέχνη του ψάλτη, να σκεφθή λίγο για τες δουλιές του, να φυσήση τη μύτη του, να κάμη τον σταυρό του, να βήξη... Και στον ίδιο καιρό η βροχή της θείας χάριτος αγάλι-αγάλι να του περνάη το σώμα, ανέξοδα και ακοπίαστα. Μα κατά δυστυχία δεν είν' έτσι. Η θεία χάρις εμπνέεται μόνον εις τες ψυχές, και στες ψυχές εκείνες οπού ειλικρινά πάνε ζητόντας τη. Το σώμα πρέπει να πάη στη λειτουργία για να φέρη εκεί εκείνονε που θ' ακούση τη λειτουργία· αν η ψυχή εμπόριε να πάη στην εκκλησία μόνη της, η παρουσία του κορμιού ήθλενε είναι αχρείαστη. Αν το μυστήριο της εξομολόγησης εσυνίστατο εις το να διηγηθή κανείς τες αμαρτίες του ενός άλλου κι εκείνος ο άλλος να λάβη δύο τάλαρα και να του τες συγχώρηση, η εξομολόγηση που γένεται σήμερα ήθελε φθάνει. Τότες ήθελε ξαφνιζούμαστε ν' απαντένωμε στον δρόμο καμωμένους αρνιά, εκείνους που λίγο πρωτήτερα επαταπαντήσαμε λύκους. Τότες τω όντι το μυστήριο εκείνο ήθλεν είναι δυσκολονόητο και δυσκολοεξηγήτο, και ήθελ' ευκολίνει το ταξείδι του Παραδείσου περσσότερο από ό,τι ήθελε κάμει ο σιδερόδρομος. Μα κατά δυστυχίαν δεν είν' έτσι. Το μυστήριο της εξομολόγησης δεν συνίσταται ούτε εις την διήγησιν των αμαρτιών μας, ούτε εις την άφεσην του πνευματικού μας. Το μυστήριο τούτο πρέπει να συνέβη πρωτήτερα μέσα στην ψυχή μας. Μόλις η Συνείδηση μας τύψη διά ένα οποιονδήποτε αδίκημα, και εμείς το εσυχαθήκαμε, και αποφασίσαμε να το επιστρέψωμε, αν δυνατόν, το μυστήριο της εξομολόγησης και μετάληψης είναι σ' εμάς τελειομένο. Η ακολουθινή εξομολόγηση και μετάληψη δεν είναι παρά η εξωτερικές έκφρασες του εσωτερικού μυστηρίου. Ο πνευματικός δεν είναι παρά ο μάρτυρας μας ενώπιον της κοινωνίας. Η αλήθεια τούτη μόνον ότι δυσάρεστη εις τους παρακατόχους της σημερινής θρησκείας, επειδή σμικρένει το εμπόριο τους, μόνον τούτο δεν παύει από του να ήναι μία αλήθεια, μία ευαγγελική αλήθεια βαλμένη από την θεότητα την ίδια μέσα σ' όλες τες συνείδησες. Του κάκου στη δυσαρέκειά τους οι ιερείς του Διαόλου ήθελε με αναθεματίσουνε· εγώ έχω εις βοήθειάν μου τη συνείδηση τους, η οποία

σαν την Ηχώ τους επιστρέφει το ανάθεμα.

Έτσι ημπορούσα, Πανιερώτατε, να επαναλάβω όλα εκείνα που συστένουνε του Χριστού τη θρησκεία και να δείξω ότι ο σημερινός λεγόμενος χριστιανός τα μεταχειρίζεται όλα χωρίς να βάνη σ' αυτά καμμία προσοχή, χωρίς να τους υποπτεύεται κανένα νόημα, χωρίς μήτε να υποτεθή πώς έχουνε σχέση καμμία με τη διαγωγή του. Πολύ συχνά μάλιστα η θρησκευτικές δοξασίες του είναι ρητός αντίθετες με τα χριστιανικά παραγγέλματα. Εκείνος ο ίδιος παπάς οπού σου αναγνώθει ότι εν τω Άδη μετάνοια, εκείνος ο ίδιος σου γυρεύει ολίγα όβολα για να παρακάλεση τον Θεόν για τες ψυχές οπού έχεις εις τον Άδη!... Εκείνος ο ίδιος παπάς οπού ευλογώντας τον γάμον εύχεται της γυναικός εν ονόματι Κυρίου να τεκνοποίηση, μόλις τεκνοποιήσει, τήνε θεωρεί ως ακάθαρτον επειδή ετεκνοποίησε!... Τη μαμή που είναι υποχρεωμένη να πιάνη τα παιδιά, τήνε θεωρεί σε μian κατάσταση εξακολουθινής ακαθαρσίας, και της αρνήται τα μυστήρια!... Μπορεί να δοθή μεγαλύτερη απόδειξη από τούτη πως το Ευαγγέλιον υπάρχει στο θυσιαστήριον διά μόνον τους ασημομένους χαρτούς του, και πως το μέσα είναι θεωρημένο ως αδιάφορο; Πως οι σημερινοί ειδωλολάτρες δεν έχουνε από τη θρησκεία του Χριστού παρά μόνον το όνομα· πως απάνου σ' εδαύτους το όνομα τούτο δεν είναι παρά ένα ψεύδος· και πως η αληθινή τους θρησκεία είναι η θρησκεία των σημείων, η Ειδωλολατρεία;

Ο χριστιανός του Διαόλου, Πανιερώτατε, φυλάει με μεγάλην ακρίβεια τα τυπικά της λατρείας του. Κάθε Κυριακή δεν ημπορεί να του λείψη η λειτουργία του, ή, για να πω σωστότερα, η εκκλησιά του· και κάποιοι χριστιανοί πάρα πολύ δοσμένοι με τον Διάολο πρέπει να πάνε στην εκκλησιά και το Σαββάτο τ' απόγιομα. Ο χριστιανός του Διαόλου κάθε μέρα που ξημερώνει πρέπει να ξέρη τι μέρα είναι, για να μην τύχη κι είναι Παρασκευή ή Τετράδη, και βάλη της κοιλιάς του να κάμη κροπιά παχιά, όντας διορισμένες για κείνες τες δύω ημέρες αχαμνή κροπιά! Εις ένα λόγον, ο χριστιανός του Διαόλου εκτελεί με όλο το σέβας όλες τες τελετές και όλα τα θρησκευτικά έθιμα του τόπου του. Περί πλέον, ο χριστιανός του διαόλου αισθάνεται ανατριχίλα για τον άθεο, δηλαδή για κείνονε που δε γιομίζει την κοιλιά του κατά τες ημέρες, και δεν είναι φιλακόλουθος. Όλα τούτα όμως δεν εμποδίζουνε τον χριστιανό του διαόλου να αδικάη από την μian άκρη του χρόνου έως την άλλη. Ο χριστιανός του Διαόλου εργάζεται την αδικία με όλους εκείνους τους τρόπους οπού η κοινωνική του θέση του συγχωράει· εργάζεται την αδικία εις όλας της τας μορφάς, εις όλας της τας φάσεις. Όταν πρόκειται να ευχαρίστηση τη φιλοδοξία του, τη φιλαργυρία του, την ασέλγεια του, τα εγκλήματα δεν είναι

για δαύτονε παρά τόσα παιγνίδια, τόσες εξυπνάδες· και οι άλλοι χριστιανοί του Διαόλου θαυμάζουνε και ζηλεύουνε την επιτηδειότητά του. Ο χριστιανός του Διαόλου δεν αισθάνεται κανένα έλεγχο συνείδησης για μια τέτοια θρησκεία, για μια τέτοια διαγωγή επειδή ο χριστιανός του διαόλου τα εσύβασε με τη συνείδηση του για μια τέτοια θρησκεία, για μια τέτοια διαγωγή· επειδή ο χριστιανός του διαόλου τα εσύβασε με τη συνείδηση του και είπε: «Εγώ θέλει αδικάω, επειδή η αδικία μπναίει πάρα πολύ στες κλίσεις μου, και δεν ημπορώ παρά να αδικάω. Εσύ Συνείδηση θέλει πετρώσεις, και δεν θέλει κινιέσαι διόλου, δεν θέλει ανανογέσαι, δεν θέλει με ανανογάς για να μπορώ ελεύθερα να εργάζομαι και να κατορθώνω. Εγώ δε, παίρνω την έγνοια απάνου μου να ξεμολογηόμαι και να μεταλαβαίνω στο χρόνιασμα, και έτσι, ελευθερωμένος από τες αμαρτίες του χρόνου, να βρίσκωμαι πάντα καλός χριστιανός, μάλιστα που η εκκλησιά μου δεν μου λείπει ποτέ, και τετραδοπαράσκευο ποτέ δεν εχάλασα!...». Έτσι ο χριστιανός του Διαόλου πεθαίνει κιόλες με την ελπίδα της αιωνίου μακαριότητας, επειδή στο ύστερο εργάζεται την αδικίαν εν καλή πίστει, ως μιαν τέχνη, ως ένα εργόχειρο!...

Ευτυχισμένος εσύ, χριστιανέ του Διαόλου, ενόσω η συνείδηση σου βρίσκεται παγωμένη και δεν χύνεται να σου καταξεσκλώση τα σπλάγχνα! Αλλ' αν μιαν ημέραν η συνείδηση σου έβγη από τη ληθαργία της, τότε δεν θέλει ακούσεις πλέον ανατριχίλα διά εκείνον οπού σου απaráτησε τα τυπικά της λατρείας, κι επαπαδέχθηκε την ουσίαν του Χριστιανισμού, την ευαγγελικήν διαγωγήν εις τον κοινωνικόν βίον. Τότε θέλει είσαι δικαιότερος προς εκείνους οπού δεν εσυμμετέχανε στη θρησκεία σου. Τότε θέλει ανατριχιάσεις εξεναντίας για τον εαυτό σου· και θέλ' ιδείς μιαν ώρα πρωτήτερα τη βρομερή ψυχή σου, έρημο στοιχίο, απορριμένο από τη θεότητα!...

Αν ο Χριστός ήθελε κηρύξει πως τον Νοέβρη πρέπει να καθαρίζουν τ' αμπέλια, τον Γεννάρη να τα σκαφτούνε, τον Μάρτη να τα κλαδέβουνε, τον Απρίλη να τα σκαλίζουνε, και τον Τρυγητή να τρυγούνε· και οι άνθρωποι επιστεύανε τα λόγια του, και τα εγράφανε σ' ένα βιβλίο, κι εκείνο το βιβλίο το ελέγανε Ευαγγέλιο, και το επροσκυνούσανε· αλλ' όμως εκαθαρίζανε τον Μάη, εσκάφτανε το Θεριστή, εκλαδέβανε τον Αλωνάρη, εσκαλίζανε τον Άυγουστο, κι επροσμένανε να τρυγηθούνε τον Γεννάρη· η πίστη τους, στανικώς των πράξεων τους, ήθελε τους κάμει οπαδούς του Χριστού εις τον αμπελιώνε την καλλιέργεια; Και αν τούτος ο ύστερος τρόπος ήθελ' είναι διδαγμένος από τον Διάολο, οι άνθρωποι εκείνοι που ήθελε τον ακολουθούνε, δεν ήθελ' είναι για τούτο ακόλουθοι του Διαόλου εις των αμπελιώνε την καλλιέργεια;

Τώρα, Πανιερώτατε, ο Χριστός δεν εκήρυξε την καλλιέργεια των αμπελιών, αλλά την καλλιέργεια της ψυχής. Στον ίδιον καιρό, ο φίλος του λαού... Ο ριζοσπάστης... Εκείνος...όπως θέλεις πέστονε, edίδασκε κ' εκείνος την καλλιέργεια της ψυχής κατά τον αντίθετο, τρόπον τον edικόνε του. Οι άνθρωποι ακούσανε και τους δύο, και είπανε: «Εμείς πιστεύουμε τα λόγια του Χριστού, τον οποίον ομολογούμε, και κάνουμε τα λόγια του Διαόλου, τον οποίον αθετούμε».

Ιδού, Πανιερώτατε, ένα σύστημα θρησκείας εκλεχτικό, φρόνιμο! «Τον αρχηγό μιανής θρησκείας, και τη θρησκεία αλλουνού αρχηγού!...». Ιδού ο Διάολος καλεσμένος να δώση τη θρησκεία του και να φύγη!... Ιδού ο Χριστός υποχρεωμένος να δώση το όνομα του εις εκείνην τη θρησκεία κατά της οποίας εκήρυξε!... Η συμβίβαση είναι γνωστική...είναι αρμόδια...είναι κομφορτάμπλ... Και μόνον επιθυμούσα να ξέρω, οι οπαδοί της θρησκείας ετούτης τι είναι, χριστιανοί ή διαολάνθρωποι;

Χριστιανοί! Μα μπορούνε να ποθούνε οπαδοί του Χριστού μόνον επειδή πιστεύουνε πως η θεότητα είναι τρισυπόσταση, ενώ η πραγματική τους θεότητα είναι το ΙΝΤΕΡΕΣΟΤΟΥΣ; Επειδή πιστεύουνε πως δεν πρέπει να αδικούνε, ενώ αδικούνε; Επειδή πιστεύουνε πως ο Χριστός ήλθε να σώση τους αμαρτωλούς, ενώ ζούνε στην αμαρτία;

Εμείς π.χ. Πανιερώτατε, πιστεύουμε όλα όσα αποβλέπουνε, το ψήσιμο του ψωμιού, μα δεν εψήσαμε ποτέ μας ψωμί, μπορούμε να ποθούμε φουρναρείοι; Πιστεύουμε όλα όσα αποβλέπουνε τον πόλεμο, μα δεν εκάμαμε ποτέ γυμνάσματα κι εργασίες πολέμου, μπορούμε να ποθούμε στρατιώτες; Πιστεύουμε όλα όσα αποβλέπουνε τον Χριστιανισμό, μα δεν εκάμαμε ποτέ χριστιανικά έργα, μπορούμε να ποθούμε χριστιανοί;

Και αν μόλις εγεννηόμαστε μας εβουτούσαν τα χέρια στη βαφή τη γαλάζια, έφθαν' εκείνο να λεγώμαστε βαφιάδες; Πως λοιπόν ημπορεί να φθάση το βούτημα στην κολυπήθρα για να μπορούμε να λεγώμαστε χριστιανοί; Αν εσυνηθούσαμε να πηένωμε μια φορά τη βδομάδα ν' ακούμε τη βοή της θάλασσας, ήθελε μπορούμε για τούτο να λεγώμαστε θαλασσινοί; Πως λοιπόν η βοή της λειτουργίας που ακούμε κάθε βδομάδα ήθελε μας δώσει δικαίωμα να λεγώμαστε χριστιανοί; Εμείς ξεμολογηόμαστε χωρίς μετάνοιαν και μεταλαβαίνουμε για να κάμωμε χρυσό δόντι· στοχάζεσαι, Πανιερώτατε πως ο Χριστός δέχεται μια τέτοια καρπιά ως χριστιανική πράξη; Και αν ο Χριστός εξεναντίας την αποστρέφεται μπορούμ' εμείς στανικώς του να ποθούμε χριστιανοί, μόνον επειδή ο πνευματικός μας μάς

μπερδεύει σ' έναν κάποιον τρόπο τα δάχτυλά του και μας τα κοντεύει στο κούτελο;

Ξέρω πολύ καλά ότι οι λεγόμενοι χριστιανοί εκτελούνε με μεγάλην ακρίβεια και με μεγάλην επίδειξη τα τυπικά της θρησκείας. Τώρα, τα τυπικά είναι πράγματα, που κάνουνε πολύ φάνταξη, όγκο μεγάλο· μα τι είναι τέλος πάντων τα τυπικά; Τα τυπικά είναι επιφάνειες χωρίς βάθος, μηδενικά χωρίς αριθμούς, ενδύματα χωρίς σώμα. Τα τυπικά είναι σημεία διορισμένα διά να δηλούν κάτι, μα το κάτι εκείνο πρέπει να υπάρχει για να έχουνε νόημα τα σημεία. Αν ένας π.χ. σημαδέψη το μέρος όπου έχωσε τα χρήματα του, το σημείο εκείνο έχει νόημα· μα τι ήθελε πούμε για κείνονε που ήθελε βάλει ένα τέτοιο σημείο στη γη, χωρίς νά 'χη τίποτις χωσμένο αποκάτουθε; Και παρομοίως, τι ήθελε πούμε για κείνους οπού βάνουν απάνω τους ως σημεία τα τυπικά της χριστιανικής θρησκείας ενώ δεν έχουνε μέσα τους τη θρησκεία του Χριστού, την ηθικήν τον Ευαγγελίου; Τι νόημα έχει το βάγιο π.χ. απάνου στο στήθι του κλέφτη; Η ξεμολόηση και η μετάληψη στον άδικον; Η λειτουργία απάνου στον μεγαλόσχημον Ταρτούφο; Οι σαρακοστάδες άπανου στον κατεργάρη; Οι σταυροί και οι μετάνοιες εις τον αμαθή τον ανόητον;

Ναι, όλα τούτα τα εκάματε, θα μας ειπή ο Χριστός, και τούτα ειν' εκείνα τα ξεσκλίδια με τα οποία εκάματε μιαν κουτσού-να και την επροσκυνήσετε ως θεότητά σας. Μα τη θρησκεία την εδική μου, την ηθικήν του Ευαγγελίου μου, την επράξετε; Μου εφέρετε τα χέρια σας παστρικά από αδικίαν; Την καρδιά σας καθαρήν από μίσος; Τον νου σας αθώνον από επιβουλήν; Η ψυχή σας είναι τέτοια που να μπορώ τα συμπαθήσω μ' εδαύτη, να την αγαπήσω, να τη δεχθώ στες αγκάλες μου; Χριστιανοί της κοιλιάς! Χριστιανοί της ανθρωπαρέσκειας! Χριστιανοί του Διαόλου! Ένα από τα κακουργήματά σας είναι και το να εδώσετε στη θρησκεία σας τ' όνομά μου.

Οι Σαρακοστές είν' εκείνες η εποχές του χρόνου εις τες οποίες οι χριστιανοί έχουνε τα συνήθεια τους· θρησκευτικά συνήθεια για τα οποία φανατίζονται. Εκείνες τες ημέρες τους πιάνει ένα είδος σοβαρότητος οπού μοιάζει ένα λίγο με το Σπλην των Άγγλων. Πεισμώνουνε με την κοιλιά τους και δεν την βάνουνε μέσα παρά φαγητά που αυτοί ονομάζουνε σαρακοστιανά, και της αρνούνται με αυστηρότητα κάποια άλλα τα οποία ονομάζουνε πασκαλινά. Τους έρχεται ένα είδος μανίας, για την οποία τούτες τες ημέρες μισούνε περισσότερο παρά ποτέ όλους τους άλλους ανθρώπους οπού δεν είναι χτυπημένοι από την ίδια παραφροσύνη. Η ιδιαίτερες σχέσεις ανάμεσό τους συσφίγγονται, όχι όμως διά της αγάπης, αλλά διά της επαγρυπνήσεως· επειδή καθένας επαγρυπνάει τον άλλονε μη φάη

πασκαλινά για να τον κατακρίνη. Και όλο τούτο γι' αγάπη Χριστού, ο οποίος εδίδασξε το άτοπον της υλικής λατρείας, και εκήρυξε την αγάπη!

Ας πάρουμε μιαν, την καλήτερή τους σαρακοστή, να την εξετάσωμε μερικώτερα και λεπτομερέστερα.

Η έτσι λεγόμενη Μεγάλη Σαρακοστή σύγκειται από 48 ημέρες. Λέγεται μεγάλη, όχι μόνον διά την έχτασή της αλλά και διότι προηγείται της σταύρωσης και ανάστασης του Χριστού. Είναι προηγούμενη από δύο εβδομάδες, η οποίες την προετοιμάζουνε· και στο τέλος της έχει μιαν ημέρα που την στεφανώνει. Ιδού ο εξωτερικός σκελετός, το εξωτερικό σχέδιο της σαρακοστής τούτης· ας έμπωμε τώρα μέσα να ιδούμε τι γίνεται, για να λάβωμε μιαν ιδέα της ουσίας της.

Οι δύο εβδομάδες οπού την προηγούνται έχουνε δύο διαφορετικά ονόματα· η πρώτη λέγεται της Αποκριάς, η δεύτερη Τρινή, ή Τυρινή. Και θα πη ότι η πρώτη εβδομάδα είναι για το κρέας, η δεύτερη για το τυρί, και για όσα άλλα γένουνται από γάλα, καθώς και το γάλα το ίδιο. Τες Αποκριές οι χριστιανοί, με την ιδέα πως δεν θα ματαφάνε το κρέας παρά έπειτα από σχεδόν δύο μήνες, γυρεύουν εκείνες τες ημέρες να χορτάσουνε. Τα συνηθισμένα μαγγελιά τότες δεν δικούνε. Τ' αρνιά, τα βόγια, οι γάλοι, τα καπόνια είναι πάντα λίγα. Ολούθε ταβέρνες με ψημένα κρίατα· ολούθε πατσάδες, ολούθε συμπόσια, κακοστομαχιασμάρες και μεθήσια· και οι χριστιανοί έτσι κάνουνε το πρώτο βήμα προς τη σαρακοστή τους! Η τρινές έπειτα φέρνουνε μαζί τους τυριά και γάλατα, τυρόπητες και μιζίθρες, πρέντσες, γιαούρτια, βουτυράτα, ριζάδες, μακαρούνια και τόντες... Οι χριστιανοί κάνουνε το κατά δύναμην να τα χορτάσουν και τούτα, και έτσι, το δεύτερο προπαρασκευαστικό βήμα προς τη σαρακοστή τους εγίνηκε!

Τέλος πάντων η Σαρακοστή μπαίνει. Η πρώτη της ημέρα είναι Δευτέρα, και λέγεται Καθαρή Δευτέρα. Σήμερα σ' όλα τα σπίτια παστρεύουνε τ' αγγεία όλα με στάχτη, γιατί τα θεωρούνε ως μαγαρισμένα από τα πασκαλινά φαγητά της πεσινής ημέρας! Σήμερα ούτε κρέατα, ούτε γάλατα. Από τα σημεία της χριστιανικής κοιλιάς της ανοίγεται νέο στάδιο· η σουπιές, τα χταπόδια, τ' αυγοτάραχα, το χαβιάρι, τα κρεμμύδια, η πράσες, η αλιάδες, τα τσιγαρίδια... Τέτοια είναι η ύλη και η έχταση του ορίζοντος της!... Τέτοιο το πέλαγο που θα περάση και θα φθάση στο Πάσκα!... Σε τέτοιον αγώνα θε νά 'μψη και νά 'βγη νικήτρια!... Ας την πάρουμε ακόλουθα, κι ας πάμε κ' εμείς μ' εδαύτη στα Κούλουμα.

Σήμερα ο χριστιανός πανηγυρίζει τη Σαρακοστή την ίδια, με ένα πανηγύρι που το λέει Κούλουμα. Χωριάτες και χωραίτες βγαίνουν όξου στον κάμπο με το φαί τους, και λημεριάζουνε τρώγοντες και πίνοντες και χορεύοντες. Εκεί βιολιά και κιθάρες, εκεί ασκοτσάμπουνα και φλογέρες, εκεί μασκαράδες, εκεί τραγούδια, μ' απάνου σ' όλα, τα φαγητά δεν πεύουν ποτέ σ' όλο το διάμερο, και η κανάτα πάντα γυρίζει και πάντα χύνει στην κούπα. Το βράδυ οι χριστιανοί ξανάρχουνται σπίτι τους, (άλλοι ταν, και άλλοι επί ταν) και τότε πλέον κανείς δεν αμφιβάλλει πως ετούτη ήτανε η πρώτη ημέρα της Αγίας και Μεγάλης Τεσσαρακοστής του Πάσχα! Έτσι την Τρίτη οι χριστιανοί μπαίνουνε στην ειρηνική κατοχή της σαρακοστής τους, και τήνε μασουλίζουνε με όλην την ευλάβεια, ευρίσκοντες εις εδαύτη νέες νοστιμάδες έπειτα από Καρναβαλιού τα ξίγγια. Εδώ πρέπει να παρατηρήσωμε ότι, η Δευτέρα λογαριάζεται για πρώτη μέρα, για τη μοναχή αλλαξοφαγία, τα άλλα όμως χαρακτηριστικά της Σαρακοστής δεν αρχίζουνε παρά μόνον την Τρίτη. Την Τρίτη τω όντι οι χριστιανοί δίνουνε στον εαυτό τους τη σαρακοστιανή σκυθρωπότητα... Την Τρίτη αρχίζει για δαύτους το Σπλην, η μεταξύ τους επιθεώρηση, και το μίσος διά τους άλλους. Σήμερα όποιος δεν ανήκει στην αφεδρονική τους συναδελφότητα πηένει στο Μαγγελιό και γυρεύει κρέας· οι χριστιανοί που θα βρεθούν εκεί ανατριχιάζουνε και φεύγουνε ρίχνοντες οπίσω τους μία ματιά με θυμό και με καταφρόνηση!... Έφυγαν εκείθε και πάνε ίσως να κλέψουνε, να ψευδομαρτυρήσουνε, ν' αφορκίσουνε, να γελάσουν τον σύντροφο τους, τα γείτονα τους, τον συγγενή τους, τον ξένονε να του φάν' το δικό του· μα τούτα όλα και άλλα παρόμοια είναι όξου από τη θρησκεία... Σε τούτα η θεότητα δεν έχει να κάμη ή τουλάχιστον, ο Θεός είναι έσπλαγχνος και τα συχωράει!... Το ουσιώδες είναι η Σαρακοστή, επειδή η Σαρακοστή είναι η λατρεία, και εν ταυτώ η θρησκεία του χριστιανού. Κάνει τη Σαρακοστή του; Θα πη πως λατρεύει, θα πη πως είναι χριστιανός, τι περισσότερο!

Έτσι, η Σαρακοστή προχωράει παροξύνοντας και δυναμώνοντας πάντα περσσότερο τα χαρακτηριστικά της τούτα στοιχεία, καθώς και την αηδία, την οποία μόλις ολίγα θρησκευτικά ξεδόματα αντισκόβουνε. Τες τέσσαρες πρώτες Παρασκευάδες π.χ. οι Χαιρετισμοί της Παναγίας μαζώνουνε στες εκκλησιές τα γυναικόπαιδα όλα, που πάνε φορτωμένα στραγάλια, κουκιά, ρεβίθια, μιστοκουλούρα, και περνούνε μιαν ώρα ευχάριστα. Τα δύο πανηγύρια Βαγγελισμού και Βαγιώνε, φέρνουνε πάλε στους χριστιανούς την άδεια να φάνε το ψάρι. Μια όρεξη βασταμένη είναι ένας σκλάβος αλυσοδεμένος. Μόλις δοθή η άδεια του φαγητού, οι χριστιανοί τρέχουνε στο Μαρκάτο. Τα μπακάλικα τότες έχουνε Γκρεάτ Εξημπισιόν μπακαλάοι και στοκοφίσια μοσκεμένα κι αμόσκευτα και σαλούμια κάθε

λογής είναι όλα εκθεμένα εις τη θρησκευτική όρεξη του χριστιανώνε. Το ψαροπωλείο είναι σε χρέος να ήναι φορτωμένο ψάρια χλωρά ακριβότατα, τα οποία όμως πρέπει όλα να πουληθούνε, επειδή το ψάρι τούτες τες δύο ήμερες είναι για το χριστιανόνε εκείνο πούνε το κίτρο για τον Οβραίο.

Η Μεγάλη Βδομάδα είναι η ύστερη, και φέρνει του χριστιανού τα μεγαλύτερα θρησκευτικά ξεφαντόματα. νιπιτάφιοι, ανάστασες, ακολουθίες και λιτανείες, είναι πράγματα που τούτην την εβδομάδα τότε φανατίζουνε. Συγχρόνως η ξεροφαγία και αρμυροφαγία του ανάβουν το αίμα, του αδυνατίζουν το νου, του παροξύνουνε το δεισιδαιμονικό μίσος και η βαθύτατη αμάθεια των παπάδωνέ συντείνει εις τούτο το αντίχριστο αποτέλεσμα. Τούτην την εβδομάδα ο χριστιανός είναι στο κέντρο του, και είναι άνθρωπος εξιοζούμενος· οι Οβραίοι εσταυρώσανε τον Χριστό, και ο χριστιανός ετοιμάζεται να τον αναστήση!... Η θεότητα τού χρωστάει την ύπαρξή της!... Ο χριστιανός λοιπόν χαίρεται τη θέση του!... Μα η χαρά του δεν είναι χριστιανική, επειδή η καρδιά του είναι κούφια από το ευαγγελικό αίσθημα της αγάπης· η χαρά του είναι χαρά άγρια, και βαμένη από το μίσος οπού τότε τυφλώνει εναντίον εις εκείνους οπού δεν έχουνε τη θρησκεία του. Τούτην την εβδομάδα οι Εβραίοι πρέπει να κλεισθούνε, γιατί ο χριστιανός επαραλόησε, και πουλιό δεν γνωρίζει όριο.... Δεν είναι πουλιό άνθρωπος, είναι θηρίο, είναι χτήνος, θρησκευτικό χτήνος, οπού νομίζει να υπηρετά τη θεότητα, όταν η ψυχή του είναι αφιλόξενη, όταν η διαγωγή του είναι ανήθικη! Οι Άγγλοι δεν έχουνε χρεία να κλεισθούνε γιατ' είναι πολλοί, και είναι οι αφεντάδες του τόπου· ο χριστιανός όμως περνώντας από σιμά τους τους δίνει μια ματιά εις την οποία βάνει όλο του το μίσος, και μουρμουρίζει, γι' αγάπη Χριστού, βρισιές και κατάρεις!

Οι Νυμφίοι τη Μεγάλη Δευτέρα και Μεγάλη Τρίτη το βράδυ κάνουνε πάλε πούληση στα μαγαζιά των κουκιώνε, και οι παπάδες κάθ' αυγή σαρώνουν τα τσούφλια. Την Μεγάλη Πέφτη χηρεύουνε οι καμπάνες· φιλόανθρωπη συνήθεια που δεν βαστά παρά μόνον δύο ημέρες· μα τα καλά πράγματα είναι λιγοδούρητα!... Τη Μεγάλη Πέφτη το βράδυ είναι τα Δώδεκα Ευαγγέλια· ακολουθία εχτεταμένη εις την οποία πολλοί, αφού φαν τα στραγάλια τους, αποκοιμηόνται, και άλλοι, που ήφεραν επιταυτού βελόνια, τους ραφτούνε ή τους καιν' τα μαλλιά, ή τους κάνουν άλλο παρόμοιο και ξεδώνουνε. Την Μεγάλη Παρασκευή την αυγή είναι η Σταύρωση.

Η Σταύρωση είναι μια θεατρική παράσταση. Οι διεφθαρμένοι τούτοι χριστιανοί, οι οποίοι διατηρούν ακόμη το όνομα χριστιανοί, ουσιωδώς όμως είναι ειδωλόατρες, έχουν μεγάλο είδωλο ξύλινο το οποίο λατρεύουνε, και κάθε Μεγάλη Παρασκευή το σταυρώνουνε. Η σταύρωση τούτη χρησιμεύει για να ξανανεώνη και να δυναμώνη

μέσ' στην ψηχή τους το μίσος οπού νομίζουνε να είναι σε χρέος να θρέφουνε εναντίον εις τους Εβραίους. Είναι για τούτο που τούτην την ημέρα βγαίνουν από την εκκλησιά τους πουλιό θηρία παρά ποτέ. Σήμερα η ακολουθία βαστάει τέσσαρες ώρες!... Ο μοναχός ιεροκήρυκας θα μιλήση τρεις ώρες!... Μιλεί τρεις ώρες για την πρόληψη που υπάρχει στον τόπο, πως όσο περσσότερο κανείς μιλεί τόσο περσσότερα λείει· όσο περσσότερο μιλεί, τόσο αξιότερος είναι. Έτσι, ο ένας ιδρώνει μιλώντας, οι άλλοι ιδρώνουν ακούοντες... Κρίμα, τόσος ιδρωτας χωρίς διάφορο. Τέλος πάντων, τελειώνει, και η ευχαρίστηση του τέλους κάνει ώστε να λησμονηέται το βάσανο. Οι χριστιανοί γυρίζουνε σπίτι τους, και βρίσκουνε τα πράμματά τους κλεμμένα. Εκείνοι που συνηθούνε κάθε χρόνο σα σήμερα ν' ανοίγουν τα σπίτια, ξεμολογηόνται και μεταλαβαίνουνε λίγες ήμερες προτήτερα, για να βγάλουν την έγνοια, και να είν' ελεύθεροι τη Μεγάλη Παρασκευή όντες η φαμελιές ολάκερες λημεριάζουνε στον Λόγο. Τότες απογυρίζουν από τους κήπους, από θέσες έρημες, τσακίνουν πόρτες ή παραθύρια, και μπαινούνε και περνούν ό,τι μπορέσουνε. Το βράδι βγάνουν τους Νιπιτάφιους.

Νιπιτάφιοι και Ανάστασες είναι του χριστιανού τα μεγαλύτερά του θρησκευτικά ξεφαντώματα, τα οποία τον ενθουσιάζουνε, τότες φανατίζουνε και του μεθούνε το νου σε τρόπο, που δεν μπορεί πουλιό να υποκριθή και να κρύψη τη χτηνώδη του φύση. Ο χριστιανός όλον το χρόνο υποκρίνεται χριστιανικότητα, και μόνον εις το κρυφό είναι αντίχριστος και άθεος· μα την Μεγάλη Παρασκευή το βράδυ στους Νιπιτάφιους, και το Μεγάλο Σαββάτο την αυγή στες Ανάστασες, η μέθη του φανατισμού τότες σκοτίζει σε τρόπο, που γένεται θέαμα εις οποίον θέλει να ιδή τι εννοούμε για χριστιανοσύνη στον τόπο μας. Μόλις τελειώση η ακολουθία αρπάζουν τον Νιπιτάφιο και ξεπορτίζουνε με φωνές και αλαλαγμούς, με παπάδες ή και δίχως παπάδες, με τον σταυρό το μεγάλονε, με αγγελούδια, και μ' έναν αναρίθμητον αριθμό από φανάρια χάρτινα, από κειά τα φανάρια που οι μπακάληδες συνηθούνε στα σαρδελοβάρελα. Όλα τούτα τα διάφορα πράγματα που σχηματίζουν τη λιτανεία πηένουνε χωρίς τάξη, και χωρίς διεύθυνση. Όσοι ακολουθούνε ήναι σε χρέος να φωνάζουνε με τη μεγαλύτερή τους δύναμη· φωνές άναρθρες και σουριξιές διαπεραστικότερες, ανάμεσα στες οποίες ξεχωρίζονται από φοράν τη φορά άλλοι που ψάλλουνε, και άλλοι που τραγουδούνε. Με τον Νιπιτάφιο στους ώμους παρατρέχουνε γυρίζοντες γειτονιές κι ενορίες, όπου, τους δέχονται με φωνές παρόμοιες, με σουριξές, με εμπαιγμούς κάθε είδους, και πολύ συχνά με πετριές και με λεμονιές... Αφού με τούτον τον τρόπο γυρίσουνε όλην την χώρα έρχονται καθένας στην εκκλησία του, πιθώνουν το Νιπιτάφιο, και πάνε σπίτι τους να νηστέψουνε.

Το Μεγάλο Σαββάτο, τα ξημερώματα, οι χριστιανοί σηκώνονται για τες Ανάστασες. Το γιουρούσι τούτο λεγόμενο Ανάστασες, γένεται με τον ακόλουθον τρόπο: Μόλις τα ξημερώματα τελειώση η ακολουθία, οι άγριοι αρπάζουνε μια μεγάλην εικόνα εις την οποία παραστένεται ο Χριστός με μία σημαία στο χέρι ξεπορτίζουνε πάλε με παπά ή δίχως· τρέχουνε πάλε τους δρόμους με τους ίδιους αλαλαγμούς, και με μεγάλους έχτυπους· οι φαμελιές ξυπνούν τρομαγμένες, οι χριστιανοί που κάνουνε το γιουρούσι τσακίνουν πόρτες και παράθυρο όθεν περνούνε, με γροθιές, ξυλιές, και με κλοτσιές!... Σήμερα κατά δυστυχία ξεχηρέβουνε και η καμπάνες και ο φρικώδης τους ήχος ενώνεται με τους αλαλαγμούς και με τους έχτυπους.

Σήμερα οι χριστιανοί βαστούνε πιστόλες και ρίχνουνε πιστολιές η οποίες προσαρτούνται εις τους άλλους θορύβους, για να σχηματίσουνε όλα ενωμένα, ένα κάτι διαολικό ,που ευφραίνει τους χριστιανούς και τους φανατίζει!... Με τέτοιους άγριους θορύβους το γιουρούσι συνοδευμένο τελειώνη. Μα σήμερα είναι και παραμονή αλλαξοφαγίας. Ο Χριστιανός αύριο βάνει στην κοιλιά του ξίγγια... Σήμερα λοιπόν θα μαγγελευτούν τα ζωντανά που αύριο θα γιομώσουνε την κοιλιά του... Δύο μηνών αφεδρωνικός αγώνας αξίζει ανταμοιβή, και ο χριστιανός τήνε βρίσκει στα μαγγελιά σήμερα... Σήμερα ο χριστιανός αφήνει γεια του μπακάλη, και ξαναβρίσκει το μαγγελάρη του... Σήμερα είν' ενασχολημένος να ψωνίση για τ' αύριο· η ημέρα όλη περνάει σε αφεδρωνικές προετοιμασίες, και τη λαμπρή ξημερώνουνη τ' αυγά κόκκινα.

Η Λαμπρή είναι η ημέρα που στεφανώνει τον απερασμένον αγώνα του χριστιανού· ανταμοίβει την αφεδρωνική του θυσία με αφεδρωνικήν αμοιβήν. Σήμερα η χριστιανική κοιλιά ανοίγεται εις όλα τα ξίγγια των μαγγελιώνε... Τα βρασμένα τα ψημένα, τα σοφιγάδα, ξαναγένονται πάλε δικά της...

Σήμερα πάλε στην εκκλησιά ο χριστιανός έχει θέατρο. Ο παπάς αρχίζει την ακολουθία όξω στο δρόμο· κάνει έπειτα νά 'μψη μέσα, και η θύρα του κλείεται στα μούτρα. Ένας είναι μέσαθε που υποκρίνεται τον Διάολο, και ο παπάς όξουθε υποκρίνεται τον Χριστό. Η εκκλησιά υποθέτεται να είναι η Κόλαση. Ο Χριστός θέλει νά 'μψη να ελευθέρωση τους κολασμένους. Ο Διάολος δεν τον αφήνει· μα στο ύστερο ο Χριστός νικάει και μπαίνει. Ιδού η υπόθεση της μικρής κωμωδίας οπού παραστένεται στη θύρα της εκκλησιάς, και που για τη βραχύτητά της δεν είναι παρά μια μικρή φάρσα. Μπαίνει ο παπάς ακολουθούμενος από τους χριστιανούς όλους αρματωμένους και ξακολουθάει τη λειτουργία του, ή τουλάχιστον υποθέτει πως θέλει την εξακολουθάει· ποιος τον ακούει! Οι πιστολιές πέφτουνε μεσ' στην

εκκλησιά σα σε πόλεμο... Τα βαρελότα τρομάζουνε την εκκλησιά όλη... Τα τρικιτρόκα, ριμμένα μεσ' στους ανθρώπους πηδούνε σκώντας και κάνουν ανάβλιαξη... Οι ζουρλοροκέτες πετούνε και βγάνουνε μάτια... Τα παιδιά τσακώνουνται και γροθίζονται... Οι μεγάλοι φωνάζουνε τάχατες για ησυχία και η φωνές τους αξένουνε την ανάβλιαξη· βρισιές, φοβέρες, τσακωμάρες, παρατρεξίματα, και η ώρα έρχεται για το Ευαγγέλιο.

Το Ευαγγέλιο αρχίζει με τη μεγαλύτερη ανάβλιαξη, και εξακολουθήται έως τέλος με χτυπιές στα στασίδια, με πιστολιές, με φωνές, με τρίκι τρόκα, βαρελότα, ζουρλοροκέτες, και με κάθε άλλο είδος ταραχής μεγάλης. Σε κανένα θέατρο, για καμμία τραγουδίστρα, για καμμία χορεύτρα, δεν εγίνηκε ποτέ ταραχή τόση, όση γίνεται εις το Ευαγγέλιο της Λαμπρής! Αν ο Χριστός ερχότουνε πάλε να ιδή το Ευαγγέλιο της Λαμπρής! Αν ο Χριστός ερχότουνε πάλε να ιδή το Ευαγγέλιο του πως το δέχονται οι χριστιανοί, εσκέπαζε κι εκείνος σαν τον Καίσαρα το πρόσωπο του και εξανάλεγε τελειωτικώς τώρα το «Τετέλεσται»!

Όντις τελείωση το θέατρο, οι χριστιανοί πάνε να θαραπαούνε... Έπειτα από δύο μηνώνε φόρο, η κοιλιά θα πηδήση μέσα στη μέση τση απλάδενας. Ο χριστιανός τρώει και χορταίνει, και αφού χόρταση ξακολουθάει ακόμη να τρώη...γιατί σήμερα είναι Πάσκα... Πάσκα το τερπνό... Πάσκα το παχύτατο... Το πολύ φαί κάνει δίψα, και το κρασί είναι άφθονο... Ο χριστιανός πίνει και μεθάει, κι ωστόσο έρχετ' η ώρα για τες Ανάστασες. Ο χριστιανός ματαβγαίνει απόψε με τες Ανάστασες, γιατί είν' εκείνο ένα ξεφάντωμα που δεν μπορεί ποτέ να το χόρταση· μ' απόψε δεν τσακίνει πόρτες. Απόψε το μεθήσι του κρασιού έδιωξε το μεθήσι του φανατισμού, και του κρασιού το μεθήσι είναι λιγώτερο φρικώδες. Απόψε δεν τσακίνει πόρτες, και όμως το πέρασμα του δεν είναι λιγώτερο άγριο! Η μεθησμένη τούτη συνοδεία περπατεί τραγουδώντας και ψάλλοντας σα να έβγαιναν από ταβέρνα για να πάρουν αέρα. Όντες μάλιστα φθάσουνε σε τρίστρατο, συνεβαίνει κάποτε να μη συμφωνούνε ποιο δρόμο να πάρουνε, και τότες η ανάβλιαξη γίνεται πάλε φριχτή. Τα στόματα που φωνάζουνε είναι όλα διαπλατωμένα ίσια στο λάρυγγα... Τα χέρια όλα σηκωμένα ψηλά κάνοντας διάφορα νοήματα σ' εκείνους οπού πάνε ομπρός με τον σταυρό και με τ' αγγελούδια... Τα πρόσωπα όλα κόκκινα... Τα μάτια γυαλοκοπούνε... Και η στράτα μυρίζει τση κρασουλιάς... Τελειώνοντας και τούτο το ύστερο βακχικό έθιμο, τελειώνουν τα ξεφαντώματα της Λαμπρής, και εν ταυτώ η Σαρακοστή τελειώνη με τα προεόρτια και μεθεόρτιά της. Ιδού η λαμπρότερη από τες σαρακοστάδες μας!...

Ανάμεσα στ' άλλα θρησκευτικά τους έθιμα, οι χριστιανοί έχουνε και την παράταξη

με την οποία τα φαγητά κατεβαίνουν στην κοιλία τους. Οι χριστιανοί εσυγυρίσανε το Μαρκάτο τους, μοιράζοντές το, σε δύο θρησκευτικά τμήματα. Εις το ένα τμήμα εβάλανε βόικα, πρόβια, τραγιά, γουρούνια, ορνίθια κ.τ.λ. Εις το άλλο χταπόδια, σουπιές, αυγοτάραχα, χαυγιάρι, λάχανα, και άλλα παρόμοια. Τούτα τα δύο τμήματα του Μαρκάτου ανταπτοκρένονται με διάφορες εποχές και διάφορες ημέρες του χρόνου και, κατά που βρίσκεται ο χριστιανός σε τούτην ή σ' εκείνην την εποχή, σ' ετούτην η σ' εκείνην την ημέρα αφήνει τη μια μέρα του Μαρκάτου και βόσκει στην άλλη. Η σπουδή του τρόπου με τον οποίον τα φαγητά κατεβαίνουν στο χριστιανικό στομάχι, δεν είναι καθώς εμπόρη να φανή πράγμα ελαφρό· εξεναντίας, οι χριστιανοί θυσιάζουνε όλην ολάκερη τη ζωή τους εις την μάθησιν και διατήρησιν της αφενδρονικής τούτης σπουδαίας επιστήμης.

Οι χριστιανοί διΐσχυρίζονται να ήναι ακόλουθοι του Χριστού, να έχουνε τη θρησκεία του, ακολούθως, αν τους ερώτησης ποια σχέση έχουν τα φαγητά με του Χριστού τη θρησκεία, σου λένε πως, τα φαγητά εξάφτουνε, ή αφήνουνε αποκοιμημένα της σαρκός τα πάθη, και πως, τα λεγόμενα σαρακοστιανά φαγητά έχουνε τούτην την ύστερην ιδιότητα. Η απόκριση που φυσικά ήθελε μας έλθει στο στόμα, ήθελ' είναι: Γιατί λοιπόν να μην τρώμε πάντα σαρακοστιανά φαγητά; Ή τάχα η ψυχική διαφθορά που μας γένεται το Πάσχα εξαιτίας των πασχαλινών φαγητών, εξαλείφεται εν καιρώ σαρακοστής δια της αποχής των φαγητών εκείνων;

Πρέπει ακόμη να υπόθεση κανείς ότι οι χριστιανοί θεωρούνε τα σαρκικά πάθη ως τη μεγαλύτερη απ' όλες τες αμαρτίες, επειδή δια αυτά μόνον επήρανε θρησκευτικά μέτρα, οποία είναι τα τετραδοπαράσκεβα, οι σαρακοστές, οι νηστείες. Δεν αρνούμαι τω όντι τη βαρύτητα της αμαρτίας, αλλά και οι χριστιανοί δεν πρέπει να αρνηθούνε ότι η αμαρτία τούτη περιορίζεται μόνον εις ένα μικρό μέρος της κοινωνίας, και ότι ακολούθως είναι αδικία και ανοησία να υποχρεώνουν όλην την επίλοιπην κοινωνία να υποφέρη για τες αμαρτίες των αλλωνών. Οι γέροντες π.χ. καθώς ακόμη και τα παιδιά των δύο γενών, δεν υπόκεινται εις την έξαψιν της σαρκός, ή τουλάχιστον, εις τούτους τους δύο μεγάλους σωρούς, παραδείγματα σαρκικών παθών είναι συμβάντα διόλου εξαιρετικά και σπάνια. Εις τούτους πρέπει να προσθέσωμεν και τους υπανδρεμένους των δύο γενών, επειδή εις τούτους η σαρκική επιθυμία, η οποία μη θεραπευόμενη καταντά πάθος ευρίσκει τη νόμιμη θεραπεία της εις τον δεσμόν του γάμου, τον οποίον ο θεός και η κοινωνία μαζί ευλογήσανε. Τέλος πάντων, από εκείνους που μένουνε, πρέπει ακόμη να εξαιρέσωμε όλους εκείνους οπού ελάβανε

από τη φύση το χάρισμα να μην εύκολο κινείται η σάρκα τους εις τα σαρκικά πάθη, και που ακολούθως το είδος του φαγητού δεν έχει επιρροήν απάνου τους. Δια να αρνηθή κανείς την ύπαρξη τούτου του ύστερου σωρού των ανθρώπων πρέπει νάχη στον εαυτό του αιτίες πάρα πολύ δυνατές... Αφού εξαιρέσωμεν όλους ετούτους, οι οποίοι αποτελούν ίσως τα εννιά δέκατα της κοινωνίας, το ύστερο δέκατο είν' εκείνο για το οποίο η σαρακοστές εγινήκανε. Τοιουτοτρόπως, η σαρακοστές, μην έχοντας νόημα παρά δια ένα μικρότατο μέρος της κοινωνίας, το οποίο δεν κάνει παρά μιαν εξαίρεση, δεν ήθελ' έχει δίκη η επίλοιπη κοινωνία να παραπονεθή πως την υποχρεώνουμε όλην ολάκερη να πάρη ιατρικό για να ιατρευθούνε μερικοί ολίγοι; Και όταν την υποχρεώνουμε εν ονόματι θρησκείας, και με τη φοβέρα της αιωνίου Κολάσεως, η τυραννία δεν καταστένεται φριχτότερη; Αν π.χ. σε κάποιες εποχές του χρόνου κάποιοι άνθρωποι συνήθως εκακοστομαχιάζουνε, δεν ήθελ' είναι παράτροπο αν για τούτο το δίκηο, η Εκκλησία εδιόριζε γλυστήρια εις όλους τους φιλακόλουθους; Εκείνοι που ήθελ' αισθάνονται το στομάχι τους ύγειο, δεν ήθελ' έχουνε δίκηο να φωνάξουνε πως το γλυστήρι για δαύτους είναι τουλάχιστον ανωφέλευτο;

Πρέπει όμως να εξετάσωμεν ακόμη το πράγμα και απουκάτου σε μιαν άλλην όψη. Είναι τάχα αληθινό πως τα λεγόμενα σαρακοστιανά φαγητά, καταπραύνουνε της σαρκός τα πάθη περσσότερο παρ' ό,τι ήθελε κάμουνε τα λεγόμενα πασχαλινά;

Για να λύσωμε τούτο το νέο ζήτημα, μας φθάνει να ρίξωμε μια ματιά απάνου στα σαρακοστιανά και πασχαλινά τραπέζια. Εδώ είναι μια όρνιθα βρασμένη με το ζουμί της· εκεί ένα χταπόδι με αλιάδα. Ας μην προσωρήσωμε περσσότερο, η μοναχή μυρουδιά της αλιάδας δικάει να μας ανάψη το αίμα, να μας μεθήση, και ακολούθως να λύση το ζήτημα.

Η Νηστεία, αγκαλά και συχνά συγχίζεται με τη Σαρακοστή, είναι όμως πράμμα πολύ διαφορετικό. Σαρακοστή, θα πη αλλαγή φαγητών και Νηστεία θα πη αποχή φαγητών. Έτσι κιόλες πολλοί κάμουνε τη Σαρακοστή μα λίγοι κάμουνε τη νηστεία. Ας ομιλήσωμε τώρα και με τούτους τους ύστερους.

Εκείνος που νηστεύει, δηλαδή ψοφάει τση πείνας, νομίζει ν' αποχτάη με τούτο μεγάλην αξιομισθία κοντά στον Θεόν, ακολούθως, μεγάλο βάρος κοντά στους ανθρώπους. Ας ιδούμε.

Ποια ευχαρίστηση στοχάζεσθε να αισθάνεται ο θεός εις την πείνα ενός δυστυχή βασανισμένου ανθρώπου; Ποια δόξα; Ποια τιμή; Ποιαν ανακούφιση; Μα, «όχι, όχι,

ήθελε μου ποθή ίσως, η νηστεία δεν ενεργάει έτσι, αλλ' η νηστεία κάνει με βεβαιότητα εκείνο που η σαρακοστή δεν ήθελ' είναι αρκετή να κάμη. Η Νηστεία καταπραύνει με βεβαιότητα της σαρκός τα πάθη». Σε τούτο απάνου δεν ηξέρω να πω, γιατί δε μού 'λθε ποτέ στον νού μου να κάμω νηστεία. Εξεναντίας, εστοχάστηκα πάντα πως η μεγαλύτερη αμαρτία που εμπόρια να κάμω ήθελ' είναι να βλέπω το φαί ομπρός μου, να με πεινάη και να μην τρώγω. Άλλοι ας μαρτυρηθούνε περί της νηστείας· και μόνον λέγω ότι η μαρτυρία του όχλου των νηστεόντων ήθελε μου είναι πάντα ύποπτη, επειδή οι όχλοι εχτελούνε πάντα κατά συνήθειαν ό,τι ευρήκανε, χωρίς κρίση και νομίζοντες πάντα ν' απολαμβάνουν εκείνα τα αποτελέσματα τα οποία πραγματικώς δεν απολαμβάνουνε. Αν όμως ζητήσω μαρτυρίες ανάμεσα εις τους επισήμους της Εκκλησίας, ευρίσκω την ακόλουθη του Αγίου Ιερωνύμου: «Τα φρικώδη μέλη μου ψημένα από την καύση του ηλίου είχε αλλάξουν το φυσικό τους χρώμα. Ομοιάζα εκείνους οπού γεννώνται απάνου στους αναμμένους άμμους της Αιθιοπίας. Η θλίψη και η σβυμάρα ήτανε ζωγραφισμένες εις το πρόσωπο μου αλλασμένο από τες νηστείες. Το σώμα μου ήταν σχεδόν αποθαμένο, και όμως τούτο το λείψανο που μόλις έπνεε, εσωτερικώς εκατακαίετο από τες φλόγες της επιθυμίας!... Ακαταπαύστως το επολεμούσα, και ακαταπαύστως επαναστατούσε· κτλ...».

Αν θα πιστέψω λοιπόν την ειλικρινή εξιστόριση του Αγίου Ιερωνύμου, η νηστεία μπορεί να κόμη θλίψη σβυμάρα, ημπορεί να καταστήση τον άνθρωπο ζωντανό λείψανο, να του αλλάξη τη φυσιογνωμία, να τότε φέρη σχεδόν εις τον θάνατον, και όμως να μην του λιγοστέψη διόλου τες φλόγες της επιθυμίας. Θα πη λοιπόν ότι το ιατρικό τούτο της νηστείας, δεν ενεργεί διόλου απάνου στα σαρκικά πάθη και ότι ματαίως οι χριστιανοί το μεταχειρίζονται, και ανοήτως το διορίζουνε, μαζί με την αλλαξοφαγία, φοβεριζοντες αιώνιες τιμωρίες εις εκείνους οπού δεν ήθελε θελήσουνε να πάρουνε το γιατρικό τούτο. Ήθελε μου ποθεί πως «η Κόλαση δεν είναι στην εξουσία του χριστιανώνε, και η φοβέρες τους μένουνε χωρίς αποτέλεσμα». Η φοβέρες τους μένουνε βέβαια χωρίς αποτέλεσμα εις την άλλη ζωή, μα σε τούτη έχουνε και μεγάλα καλά αποτελέσματα, επειδή δειλιάζουνε το πνεύμα του όχλου διαμέσου του τρόμου, και ωφελούνται από τη δείλια του για να του υλικέσουνε και να του καταστήσουν ηλίθια την ψυχή του, διδάσκοντας του της κοιλιάς τη θρησκεία, εναντίον της ηθικής του Ευαγγελίου και της προόδου.

Όταν λοιπόν η πείρα αποδείχνη ανόητο το διπλό τούτο έθιμο της αλλαξοφαγίας και της νηστείας, όταν ο Ορθός Λόγος, ο οποίος μας εδόθηκε από τον Θεόν ως ένα φως οδηγόν, απορρίπτει με καταφρόνηση ένα τέτοιο έθιμο εκείνος οπού

στανικώς της πείρας και του Ορθού Λόγου πεισμώνει να μένη στο άτοπο τούτο, εκείνος υβρίζει τη θεότητα αθετώντας το μεγαλύτερό της χάρισμα, τον Ορθόν Λόγον και εν ταύτω ελαττώνει τον εαυτόν του, επειδή ο Ορθός Λόγος τον ξεχωρίζει από τα άλογα ζώα.

Η Κεφαλλονιά σήμερα βρίσκεται στην αρχή του μεσαίου αιώνας της. Οι Άγγλοι ανοίξανε τες θύρες της κοινωνίας εις τους βαρβάρους, και οι βάρβαροι υπό το όνομα ριζοσπάστες επλημμυρίσαν την κοινωνία μας. Ως εις την κοινωνίαν του 4ου και 5ου αιώνας, δύο στοιχεία συνυπάρχουνε σήμερα και στην κοινωνία την εδική μας, το βαρβαρικό στοιχείον και το στοιχείον των παλαιών κομεστάδων. Οι σημερινοί βάρβαροι προφασίζονται φιλελευθερία· οι κομεστάδες υποστηρίζουν το πολυθρήλητο Στάτους Κβο. Σαν και την κοινωνίαν των αιώνων εκείνων, ως και η δική μας κοινωνία είναι βυθισμένη στη διαφθορά, και η ύπαρξη της είναι εφήμερη και άστατη· κατά που υπερिशούν οι βάρβαροι ή οι κομεστάδες έχουμε την ακαταστασία στον τόπο ή την απονέκρωση. Την ακαταστασία, επειδή η φιλελευθερία είναι ως και σ' εμάς πρόφαση αταξίας, και όχι βάση διοργανισμού· την απονέκρωση, επειδή ο κομεστάς είναι φύσει εγωιστής και μικρόνους, και ούτε γνωρίζει το καλήτερο, ούτε τότε μέλει για το καλήτερο. Η εμπιστοσύνη εχάθηκε μεταξύ στους εγκατοίκους, και οι εγκάτοικοι δεν ημπορούνε πλέον να έχουνε πίστη στους νόμους. Οι νόμοι που είναι σήμερα, ημπορούνε να μην είναι αύριο, και ο αυριανός νόμος ημπορεί να ακυρώση τες πράξεις τες γενόμενες υπό την σκέπην του σημερινού.

Η θρησκεία του Χριστού σήμερα, σαν τη θρησκεία της τότε κοινωνίας, είναι και τούτη ξεπεσμένη και σχεδόν πεθαμένη. Απαρατημένη στον όχλο μας, εκείνος μοναχός τήνε χαίρεται κάνοντας και νιπιτάφιους θρόνους, λιτανείες και πανηγύρια, σαρακοστάδες και χριστοψώματα, πάσκατα, αρτσιβούρσια, και κούλουμα... Η μόνη μεγάλη διαφορά μεταξύ τούτης της κοινωνίας και εκείνης, είναι ότι, οι ένοχοι άνθρωποι της εποχής εκείνης, είναι ότι, οι έξοχοι άνθρωποι της εποχής εκείνης αντεκαταστήσανε τότες μιαν νέαν ηθικήν θρησκείαν, εις την ανήθικην θρησκείαν οπού έπεφτε, ενώ οι έξοχοι του καιρού μας δεν οτοχάζουνται διόλου να αντικατοστήσουνε άλλην εις την θρησκεία που πέφτει. Έτσι ο όχλος μας είναι άθρησκος, επειδή δια θρησκείαν δεν έχει παρά ένα σωρόν από θρησκευτικά έθιμα αδειανά χριστιανικής ηθικής· οι έξοχοί μας είναι άθρησκοι και άθεοι, επειδή η καταφρόνηση της τω όντι αξιοκαταφρόνητης θρησκείας του όχλου, έφερε σε τούτο το αποτέλεσμα.

Μ' αλλοίμονον! η παληά κοινωνία έπεφτε τότε για να μετεμψυχωθή νεότερη και

δυνατότερη, ενώ η κοινωνία που πέφτει τώρα, πέφτει χωρίς ένα μέλλον αρχινημένο, πέφτει στο χάος και στην άγνοια του μέλλοντος!...

Αν ερωτήσωμε τους έξοχους μας γιατί δεν κινούνται για να καθαρισθή η θρησκεία, και να καταστηθή ακόμα πιο βιώσιμη, μας αποκρένουνται μ' ένα νεύμα μόνον, σαν να εβαρενότανε να πούνε λόγια σε μίαν τέτοιαν οκνηρήν ερώτηση. Αν ερωτήσωμε τον όχλο αν θέλη να καθαρισθή η θρησκεία του, ο όχλος μας λέει πως ήθελ' είναι ασέβεια ν' αγγιχθή η θρησκεία. Έτσι, όλοι συμφωνόντες να μην εγγιχθή η θρησκεία, όλοι συντρέχουνε να την αφήσουνε να ξεπνεύση. Τω όντι, τι είναι σήμερα του Χριστού η θρησκεία στην κοινωνία μας; Εκείνο που είναι η Τουρκία ανάμεσα στα έθνη της Ευρώπης· ένα λείψανο, που υποθέτεται ζωντανό, επειδή η θανή του δεν εκηρύχθηκε επισήμως ακόμη. Καθένας κρασμένος να μιλήση δημοσίως, κηρύττει, ότι του Χριστού η θρησκεία νικάει και βασιλεύει, ενώ καθένας ιδιαιτέρως γνωρίζει ότι από του Χριστού τη θρησκεία δεν υπάρχει πλέον πάρα το όνομα.

Καθένας οπού γνωρίζει την κοινωνία μας, γνωρίζει και τούτην την αλήθεια, από την οποία γεννηόνται τα ακόλουθα ζητήματα. Τι θα συνέβη αν η κοινωνία μας ανανοηθή τέλος πάντων ότι η θρησκεία της δεν είναι του Χριστού η θρησκεία; Θέλει να τη βαστάξη στανικώς εις τη γνώρισή της; Και, τότες τι όνομα ήθελε της δώσει; Θέλει την αφήσει; Και με ποίαν απόφαση;

Μου κατοφαίνεται, Πανιερώτατε, που δε βγαίνεις όξου να πέρνης αέρα. Η κλεισούρα αδυνατίζει το σώμα· ιδές τες γυναίκες μας. Η κλεισούρα κάνει και ένα άλλο κακό, η κλεισούρα στερεί τον κλεισμένονε από τη γνώριση της κοινωνίας. Εκείνοι που σου λένε, Πανιερώτατε, πως είσαι καλόγηρος και πως η γνώριση της κοινωνίας δε σου πρέπει, εκείνοι σε απατούνε. Η Πανιερότης σου είσαι ναι καλόγηρος, αλλ' είσαι καλόγηρος κυβερνήτης, ο πνευματικός κυβερνήτης της κοινωνίας μας, και κατά τούτο χρεωστείς να τήνε γνωρίζης.

Ο έντονος τούτος πρόλογος ήθελ' ίσως σε κάμει, Πανιερώτατε, να νομίσης πως θέλω κιόλες να κράξω την προσοχή σου σε πράγματα μεγάλης οντότητος. Αλλά πολύ συχνά γένουνται σοβαρά προλεγόμενα, εις τα όποια προσθέτετ' έπειτα ένα σύγγραμμα μικρουλάκι.

Το πράγμα για το οποίο έχω χρεία να σ' ενασχολήσω είναι μικρό. Μικρό, όσο μπορεί να είναι το ξέδομα των παιδιώνε με τσι καμπάνες. Μα έτσι μικρό καθώς είναι, πίστεψε το,

Πανιερώτατε, δίνει μεγάλην αηδία! Καταλαβαίνω, άλλη φορά που δεν ήτανε ρολόγια, η καμπάνες ήτανε χρειαζόμενες, ως το μοναχό μέσος για να μαθαίνουν οι φιλακόλουθοι την ώρα της εκκλησίας· μα τώρα που κάθε άνθρωπος έχει και το ρολόι του, η καμπάνες είναι αχρείαστες, θέλει πεις, Πανιερώτατε, πως έτσι αχρείαστες καθώς είναι, δεν μπορούμε όμως να τες κατεβάσωμε εκείθε που βρίσκονται επειδή, η καμπάνες οπού στην αρχή τους δεν εφευρεθήκανε για άλλο παρά για να κράζουν τους χριστιανούς εις την εκκλησία τους, υστερώτερα εμεταμορφοθήκαν κι εκείνες σε τόσες θεότητες, και είναι τώρα πλέον ένα από τα τόσα αντικείμενα της λατρείας του όχλου. Η καμπάνες, οι θρόνοι, τα τέμπλα, οι νιπιτάφιοι, οι παπάδες οι στολισμένοι, τα κεριά τ' αναμμένα, και τα λοιπά ξυλοπαίγνιδα... Ιδού το σώμα της λατρείας του όχλου. Όντις του βγάλης ένα του χαλάς την ακεραιότητα...

Αλήθεια, Πανιερώτατε, ας αφήσωμε λοιπόν τες καμπάνες να σώζονται. Επιθυμούσα όμως να μην κουρταληθούν οι όντις δε χρειάζεται το κουρτάλισμά τους. Τούτο μου φαίνεται σωστό και δίκαιο. Ας κουρταληθούν, η καμπάνες όντις είναι χρεία να κράζουνε τους ανθρώπους εις την εκκλησιά τους και για κάθε άλλην ιεροπραξίαν ας κουρταληθούν πάλε, και ας κουρταληθούν τόσο, όσο είναι χρεία για το σκοπό του κουρταλίσματος. Μα εκείνο το βάρβαρο συνήθειο του να συγχωρήται στον πρώτο βαστάζο που τύχει να πιάνη τα κλοσίδια, και να ξεθυμένη τες δυνάμεις του, για ώρες ολάκερες, τη νύχτα, όντις ο κόσμος έχη χρεία να ησυχάση!... Κι εκείνο το άλλο, βαρβαρώτερο ακόμη, του να μένη η πόρτα του καμπαναριού διάπλατη, και οι καμπάνες στη διάθεση των παιδιών του δρόμου, κάθε πόχουνε πανηγύρι!... Α, Πανιερώτατε, οι Τούρκοι τους οποίους εμείς καταφρονούμε σα βάρβαρους, σεβάζονται όμως τον ύπνο και την ησυχία του γειτόνου τους, και δεν έχουν εξουσιοδοτημένα μέσα στες χώρες δημόσια ενοχλητήρια καθώς τά 'χουμ' εμείς εις τες χώρες μας.

Ούτε που πρέπει να γελιόμαστε δια το αποτέλεσμα της φρικώδους εκείνης συντροδής εις τ' αυτιά των ανθρώπωνε. Οι φιλακόλουθοι οι ίδιοι, ως και οι πουλιό υποκριτάδες, δεν μπορούνε να υποφέρουνε για πολλή ώρα εκείνο το βάσανο. Οι μοναχοί που χαίρουνται σ' εκείνο το άγριο ξέδομα είναι τα παιδιά του δρόμου, επειδή των κακοαναθρεμένων παιδιώνε αρέσουνε όλα τα βάνουσα· οι μεθηστάδες, επειδή εκείνων τους προξενεί ένα είδος μέθης οπού τους κάνει να τραγουδάνε· και τέλος πάντων οι παπάδες επειδή τούτοι εις τον ήχον της άγριας εκείνης συντροδής ενώνουνε την ιδέα του κέρδους. Βγάνοντας όμως τα χτηνώδη τούτα άτομα όλη η επίλοιπη κοινωνία υποφέρνει με δυσαρέσκεια τη σατανική συντροδή

της φρικώδους εκείνης εφευρέσεως.

Ήθελα, Πανιερώτατε να εμπόρηες να ιδής με τα ίδια τα μάτια σου τι συνεβαίνει όξου στον ανοιχτόν αέρα, για να πληροφορηθής εις τα λόγια μου. Όταν η μουσική των στρατιωτών σημαίνει, όλο το άνθος της κοινωνίας συνάζετ' εκεί ν' ακούση και να χαρή. Όταν η καμπάνες σημαίνουνε, κανείς! Πανιερώτατε, κανείς δεν τρέχει ν' ακούση!... Και τι θα πη τούτο, αν όχι επιδοκίμαση και αποδοκίμαση; Αλλ' ο βαθμός της αποδοκίμασεως των καμπάνων δεν περιορίζετ' έως εδώ· κι αν η Πανιερότης σου ετύχαινε να πέραση από καμπαναριό τη στιγμή που σημαίνει, θα έβλεπες τους διαβάτες να γληγορεύουν το βήμα τους, και πολλούς να βουλώνουν τ' αυτιά τους!... Το φρικωδέστερον όμως απ' όλα τούτα είναι η κατάσταση των γειτόνων. Οι γειτόνοι μιας εκκλησιάς, είναι τα θύματα της εκκλησιάς εκείνης... Θύματα που υπόκεινται σε αυστηρά βασανίσματα... Βασανίσματα τα οποία δεν τους επιβάλλονται από μίαν δικαστικών αρχήν, δια μίας ταχτικής καταδικάσεως, αλλά από τον εφημέριο της ενορίας, πληρωμένον από έναν τρίτονε!... Ήθελα, Πανιερώτατε, να έκανες το γύρο του σπιτιώνε όταν εις τα πανηγύρια για μίαν ολάκερην εβδομάδα, μέρα-νύχτα, εξακολουθινά, ακατάπαυστα, «η καμπάνες πληρωμένες κάνουνε σαν λυσσασμένες!».

Σε κανένα σπίτι δεν ημπορούνε να σου δώσουν ακρόαση! Για να σε ακούσουνε, πρέπει να σε φέρουνε σε κανέν' απόκεντρο μέρος, να κλείσουν ολούθε και, με τη στεναχώρια ζωγραφισμένη στο πρόσωπο, να σιμώνουν τ' αυτί τους! Τυχαινεί πολύ συχνά νά 'χουνε το παιδάκι τους άρρωστο, και ακούν' εκείό τ' αγγελούδι να παραπονηέται πως η καμπανιές του κάνουνε πόνο μέσ' στο μυαλό του!... Η καρδιά των γοναίωνε ραίζει... Μα ο παπάς, ως κι εκείνος θα ζήση!... Το παιδάκι ξεψυχάει αποκάτου σ' εκείό το μαρτύριο της Ιεράς Εξετάσεως... Μα εκείνος ο γάιδαρος οπόχει την αρτοπλασία θέλει νά 'ναι καλά και του χρόνου... Η απελπισία είναι γενική εις όλες τις τριγυρινές οικογένειες... μα τα παιδιά του δρόμου θε να ξεδόσουνε!...

Έτσι Πανιερώτατε, το κιβδήλωμα τούτο το οποίο υπάρχει ανάμεσα μας με το όνομα χριστιανική θρησκεία, απαρατημένο τώρα πλέον εις τους μεθυστάδες του τόπου, στες γυναικούλες, και εις τους κερδοσκόπους κάθε είδους, εκατάντησε μονοτάρως άγριο, καθώς ήταν και πριν Χριστού εις τους εθνικούς!... Σε τούτην του την κατάσταση, οι προκάτοχοι του, αν ήτανε φρόνιμοι, ήθελε πασχίζουने να μην δίνουने την παραμικρήν ενόχλησην εις την κοινωνία και να ευχαριστούνται μόνον να το καρπίζονται, έως ότου η αμέλεια των νοημόνων και η ανοησία του όχλου τους συγχωρεί να το κάμουν, αποφεύγοντες κάθε τι που ήθελε προξενεί

αηδία, σαν οπού το χειροτέχνημα με το οποίο κερδίζουνε τη ζωή τους δεν είναι από τα πουλιό τίμια.

Η περιγραφή του Ιησού Χριστού ίσως να μην έχη μίαν άμεση σχέση με τες θρησκευτικές μου σκέψεις. Δεν θα ήναι όμως, ελπίζω, δυσάρεστο σε κανένα να την ιδή εδώ και να την διάβαση. Η ακόλουθη είναι η αναφορά του τότε κυβερνήτη της Ιουδαίας Πούμπλιους Λέντουλους προς την γερουσίαν της Ρώμης:

«Τούτην την στιγμήν ευρίσκεται εδώ ένας άνθρωπος μιας αρετής μοναδικής, και ονομάζεται Ιησούς Χριστός. Οι βάρβαροι τον θεωρούν ως προφήτην, αλλ' οι οπαδοί του τον λατρεύουν ως κατεβασμένον από τους ουρανούς. Αναστένει νεκρούς και ιατρεύει τους αρρώστους με τον λόγον και με το πιάσιμο. Το ανάστημά του είναι μεγάλο και καλά καμωμένο. Η όψη του γλυκεία και σεβάσμια. Τα μαλλιά του, ενός χρώματος αορίστου, πέφτουνε δαχτυλιδωτά έως απουκάτου από τ' αυτιά του, χύνουνται απάνου στες πλάτες του με χάρη άπειρη, και τα έχει χωρισμένα απάνου στην κορφή της κεφαλής του κατά τον τρόπον των Ναζωραίων. Το μέτωπο του είναι πλατύ και ίσιο. Τα μάγουλα του χρωματισμένα με μίαν αγαπητήν κοκκινάδα. Η μύτη του και το στόμα του έχουνε μίαν θαυμαστή κανονικότητα. Τα γένια του πυκνά, και του ιδίου χρώματος των μαλλιώνε του, κατεβαίνουνε μόνον δυο δάχτυλα απουκάτου από το πηγούνι του, και είναι χωρισμένα σε τρόπο που σχηματίζουνε μίαν φουρκάδα. Τα μάτια του λαμπρά και ωραία· το βλέμμα του καθαρό και γαληνό. Όταν ελέγχη, το κάμνει με μεγαλοπρέπειαν και η συμβουλές του είναι δωσμένες με όλην τη γλυκάδα. Τα λόγια του και τα κινήματα του είναι γεμάτα κομψότητα και εν ταύτω βαρύτητα. Ποτέ κάνεις δεν ίδε το γέλιο του, αλλά πολύ συχνά ιδόθη να κλαίη. Πολύ σώφρων, πολύ φρόνιμος, πολύ ταπεινός. Άνθρωπος τέλος πάντων οπού, δια τη μεγάλη του ωραιότητα, και δια τες θείες του τελειότητες είναι ανώτερος των ανθρώπων».

Η περιγραφή τούτη είναι ωραία. Αλλ' είναι λυπηρόν να βλέπη κανείς ως κι εδώ το πνεύμα του υλισμού που τότες ήτανε, ως φαίνεται, γενικόν εις την κοινωνίαν. Σε τούτην την εξιστόρηση, η ηθική του Χριστού είναι μόλις μελετημένη, ενώ ο γραφεύς φαίνεται να δίνη όλην την προσοχήν του εις τα φυσικά προτερήματα του υποκειμένου, και εις τα θαύματα, τα οποία ουσιωδώς δεν τα μεταχειρίζεται ο Χριστός παρά δια να δώση αυθεντίαν εις τας ηθικ' ζς του παραγγελίας. Και όμως ο γραφεύς τούτος είναι ένας κυβερνήτης!... Δεν πρέπει λοιπόν να θαυμάζωμεν όταν την ίδια τάση απαντώμεν και εις το Ευαγγέλιον, του οποίου οι συγγραφείς δεν ήσαν παρά ψαράδες. Τούτο όμως πρέπει να μας κάμη προσεχτικούς όταν διαβάζωμε πράγματα αναφερόμενα εις τον Ιησούν Χριστόν και να έχωμε πάντα

προ οφθαλμών ότι, αν η ηθικές του παραγγελίες ήθελε γραφθούνε όλες καθώς εγραφήκαν τα θαύματα του, το Ευαγγέλιον ήθελεν είναι πολύ πουλιό ογκώδες απ' ότι είναι...

Ο ΑΦΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ

(Παρατίθεται αυτούσιος, με τα όποια ορθογραφικά ή τυπογραφικά λάθη του, όπως τον αναδημοσίευσε ο ίδιος ο Ανδρέας Λασκαράτος)

ΗΜΕΙΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

Αιδεσιμο-ευλαβέστατοι Άγιοι Ιερείς, ευσεβέστατοι Χριστιανοί τέκνα εν Κυρίω αγαπητά τής ημών Ταπεινώτητος, χάρις είη και ειρήνη πάσιν υμίν παρά Θεού Παντοκράτορος, παρ' ημών δε ευχή και ευλογία.

Η Ταπεινώτης ημών, μετά βαθείας λύπης τής καρδιάς της, εκκλησιαστικώς υποβάλλει εις την γνώρισιν πάντων των προσφιλών Πνευματικών αυτής τέκνων τής Θεοφρουρήτου ταύτης επαρχίας, ότι προ ολίγων ημερών, υπό τού πασίγνωστου απονενοημένου, και εκ τής ευθείας οδού τής Ορθοδόξου ημών πίστεως, δυστυχώς αποπλανηθέντος Ανδρέου Τ. Λασκαράτου, βίβλος τις διά τού τύπου εξεδόθη, επιγραφομένη ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ, δι' ης ο παντός δακρύου αξιοδακρυτώτερος ούτος Ανδρέας, ο διά παντός τού βίου αυτού μόνον τέλος τών πράξεων του και αντικείμενον τών λόγων του, το πως να διαστρέψη την περί την Ορθόδοξον πίστιν συνείδησιν τού πλησίον, αποβαλών εκ τής καρδιάς αυτού πάντα περί τα Θεία σεβασμόν, αναιδώς και ανερυθριάστως εξακοντίζει ύβρεις, βλασφημίας, και άλλας ασεβείς ερεσχελίας, κατά τής Θεοπαραδότου ορθοδόξου και αμωμήτου ημών πίστεως, και προσάπτει μώμους και συκοφαντίας, κατά παντός εν γένει τού Ορθοδόξου πληρώματος· διά τής βίβλου του εξυβρίζει και περιπαίζει πάντα τα Θεία Μυστήρια τας Ιεράς εικόνας, τα Άγια λείψανα, τας Ιεράς Ακολουθίας, τας Αγίας Τεσσαρακοστάς, τον Ιεράν

κλήρον, και τέλος ο θεοστυγής ούτος, ουδέν θείον, ουδέν ανθρώπινον άφηκεν απερίπαικτον, και ακατηγόρητον —Βίβλος ήτις, διά τας εις αυτήν εμπεριεχομένας, κατά τής πίστεως ύβρεις, και βλασφημίας, ου μόνον μέγα σκάνδαλον, προξένησε δικαίως τοις ευσεβέσι πάσιν, αλλά και εις άκρον ελύπησε και διετάραξε την συνείδησιν της Εκκλησιαστικής ταύτης αξίας. Αλλ' ω Φίλτατα εν Κυρίω Πνευματικά τέκνα· δεν πρέπει να ταραττεσθε ουδέ να φοβείσθε τα εκ τής καρδιάς τού απονενοημένου τούτου Ανδρέου, κατά τής πίστεως ημών εκσφενδονισθέντα, υπ' όσιν έχοντες ότι, και ο ηθικός κόσμος, τα ίδια αυτου τέρατα έχει, ως και ο φυσικός —ότι τοιαύτα ηθικά τέρατα δυστυχώς ουδέποτε εξέλειπον εκ τού Ορθοδόξου πληρώματος, —ότι τοιούτοι βαρείς λύκοι λαλούντες διεστραμμένα κατά τής Ορθοδόξου Εκκλησίας, πολλάκις ενεφάνησαν τη Ορθοδόξω κοινωνία, και ότι ουδέποτε ίσχυαν κατά τής Εκκλησίας τού Χριστού, τεθεμελιωμένης επί τη διδασκαλία τών θείων αποστόλων, τών Ιερών Οικουμενικών και τοπικών συνόδων, τών μεγίστων σοφών Αγίων διδασκάλων τής Οικουμένης, και επί τω ακρογονιαίω λίθω, ος εστίν ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός, και τέλος, ότι οι θεοστυγείς ούτοι διώκται τής Εκκλησίας, και απονενοημένοι, ουδέν έτερον εκ τής αυτών ασεβείας, και ετεροδιδασκαλίας ωφελήθησαν, ή το ανάθεμα και κατάραν τής Εκκλησίας.

Η Ταπεινότης ουν ημών, περί πολλού ποιούμενη την ψυχικήν σωτηρίαν τών εις αυτήν παρά Θεού εμπιστευθέντων πιστών, και επομένη ταις θείαις διδασκαλίαις τού θείου διδασκάλου τής Οικουμένης, τού Ο υ ρ α ν ο β ά μ ο ν ο ς Αποστόλου Παύλου, παραγγέλλοντος «Προσέχετε εαυτοίς και πάντι τψ Ποιμοίω, εν ω ημάς, το Πνεύμα το Άγιον έθετο επισκόπους πειμαίνειν την Έκκλησίαν τού Θεού, ην περιποιήσατο διά τού ιδίου αίματος. Εγώ γαρ οίδα τούτο, ότι εισελεύσονται μετά την άφιξίν μου λύκοι βαρείς εις υμάς, μη φειδόμενοι τού Ποιμνίου και εξ υμών αυτών αναστήσονται άνδρες λαλούντες διεστραμμένα τού αποσπάν τους μαθητάς οπίσω αυτών». Καί γρηγορούσα ως αείποτε, κατά την αυτης Αρχιερατικήν ενοχήν, όπως μη ψυχικώς απόλυταί τις τών απλούστερων τής Θεοφρουρήτου ταύτης επαρχίας, εκ τής αναγνώσεως τής ρηθείσης άσεβους βίβλου, και τέλος Ιερόν αυτης καθήκον ηγουμένη όπως λάβη τα πρόσφορα και κατάλληλα μέτρα, προς φήμωσιν τών άβεβώς κατά τής Ορθοδόξου ημών Εκκλησίας, ύβρεις και συκοφαντίας βουλομένων εκσφενδονίζειν, και αναστολήν παντός τείνοντος διαταράξαι και φέρειν σκάνδαλον εις την περί τα θεία συνείδησιν τών πιστών, τούτων ένεκα απάντων, δυνάμει τής εις αυτήν παρά

Θεού δοθείσης εξουσίας.

A'. Αναθέματι και αφορισμῷ υποβάλλει την προ ολίγων ημερών, υπό τού Ανδρέου Τ. Λασκαράτου. διά τού τύπου ελδοθείσαν βίβλον, επιγραφομένη τα ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ, ως πλήρη υπάρχουσαν ύβρεων καί συκοφαντιών, κατά τής Ορθοδόξου ημών Ανατολικής τού Χριστού Εκκλησίας.

B'. Πατρικῶς ἄμα και συμβουλευτικῶς παραινεί ἕκαστον τῶν Ορθοδόξων, ἄνδρα ἢ γυναίκα, τον τυχόντα ἔχειν παρ' εαυτῷ την ρηθείσαν βίβλον, μη αὐτήν αναγινώσκειν, ἀλλά τω πυρί παραδούναι· τον δε παρακούσοντα τη Εκκλησιαστικῇ ταύτῃ παραινέσει, Αρχιερατικῶ επιτιμίῳ υποβάλλει, μέχρις ου υπακούση ταις παραινέσεσι τής Εκκλησίας.

Γ'. Τον δε Ανδρέα Τ. Λασκαράτον, τον διά τής βίβλου αὐτοῦ τη Εκκλησία, και τω αὐτῆς Ορθοδόξῳ πληρώματι, τεκμήρια δώσαντα αποπλανήσεως, εκ τής ευθείας οδοῦ τής Ορθοδόξου ημών πίστεως, η Εκκλησία, ως φιλόστοργος μήτηρ, η αδιαλείπτως ευχόμενη υπέρ επιστροφῆς τῶν πεπλανημένων, παραινεί αὐτόν ἵνα εις συναίσθησιν ἔλθῃ τής αὐτοῦ αποπλανήσεως, και δώση εις το πυρ τα αντίτυπα πάντα τής παρ' αὐτοῦ εκδοθείσης βίβλου, ἔτοιμη υπάρχουσα με μητρικᾶς ἀγκάλας, να παραδεχθῇ αὐτόν και κατατάξῃ τη λογικῇ ποιμνῇ τού Κυρίου, και διά τού Ἱεροῦ Μυστηρίου τής μετανοίας και εξομολογήσεως, χάριση αὐτῷ την ἄφεσιν τῶν αμαρτιῶν αὐτοῦ, και αξιώση τής μεταλήψεως τῶν θείων Μυστηρίων, και λοιπῶν Ἀγιαστικῶν αὐτῆς. Εἴαν ὅμως παράκουση ταις Εκκλησιαστικαῖς ταύταις παραινέσεσι, και μη εις το πυρ δώση τα παρ' αὐτῷ σωζόμενα αντίτυπα τής παρ' αὐτοῦ εκδοθείσης βίβλου. Ἐχομεν αὐτόν αφορισμένον παρά Πατρός, Υιοῦ και Ἁγίου Πνεύματος, παρά τής Μιας Ἁγίας Καθολικῆς και Αποστολικῆς τού Χριστοῦ Εκκλησίας· παρά τῶν τριακοσίων δέκα και οκτώ Θεοφόρων Πατέρων, ἔστω τρέμων και σταίνων ἐπὶ τής γῆς ως ο Κáιν, κληρονομησάτω την λέπραν τού Γιεζή, και την αγχόνην τού Ιούδα. Ταύτα μεν, η δε τού Θεοῦ χάρις, και το ἀπειρον ἔλεος, και η ευχή κα ευλογία τής ημών Ταπεινότητος εἶη μετὰ πάντων ημών.

Εκ τού Ιερογραμ. τής Μητρ. Κεφαλληνίας
την 16 Φεβρουαρίου 1856 Ε. Α.

(Τ.Σ.) Ο Μητροπολίτης Κεφαλληνίας
ΣΠΥΡΙΔΩΝ.

Ν. Ιερέυς Μαντζαβίνος Ιερογραμματεύς.